

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**LETNÍ TÁBORY TOTALITY A DNEŠKA
Z POHLEDU VEDOUCÍHO**

Vedoucí práce: Mgr. Richard Macků

Autor práce: Aneta Dobešová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: Prezenční

Ročník: III.

2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedenými v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že - v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....
Aneta Dobešová

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Richardovi Macků za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Mé poděkování patří též panu Mgr. Miroslavu Jarošovi, panu Mgr. Janu Duškovi a Ing. Janu Langerovi, kteří mi při realizaci této práce pomáhali.

Obsah

Úvod.....	5
1 Historie dětských táborů.....	6
1.1 Skautské hnutí a první skautské letní tábory	6
1.1.1 První letní skautské tábory v Čechách	6
1.1.2 Výchovné cíle skautských táborů.....	7
1.2 Mezinárodní pionýrský tábor ARTĚK	8
2 Letní dětské tábory za totality	10
2.1 Prázdninové dětské tábory v Československu.....	10
2.2 Rozdělení prázdninových táborů	13
2.2.1 Pionýrské tábory ROH	14
2.2.2 PT Domů pionýrů a mládeže.....	20
2.2.3 Pionýrské tábory PS základních škol	21
2.2.4 Skautské letní tábory v době totality	22
2.2.5 Chaloupky- ilegální salesiánské tábory za totality	23
3 Letní dětské tábory po roce 1989	26
3.1 Rozdělení letních dětských táborů v současnosti	27
3.2 Provozovatelé letních dětských táborů	28
3.3 Vedoucí na táboře	30
3.3.1 Hlavní vedoucí	30
3.3.2 Oddílový vedoucí	32
3.4 Program na táboře.....	35
3.5 Výběr tábora a příprava dětí na tábor v rodinách	36
3.5.1 Kritéria pro výběr tábora	37
3.5.2 Příprava dětí v rodinách	37
4 Legislativa	38
Závěr.....	40
Seznam zkratk	41
Seznam použitých zdrojů	42
Seznam příloh.....	45
Přílohy	46
Abstrakt	48
Abstract	48

Úvod

Letní dětské tábory mají svou dlouhodobou tradici, a to nejen u nás, ale i ve světě. Jejich kvalita je přímo úměrná kvalitě přípravy a zároveň závisí na osobnostních a profesních kompetencích vedoucích, kteří tábor organizují. Ve své práci se chci zaměřit právě na úlohu vedoucích. Jde o práci velice náročnou a zodpovědnou, vždyť na táboře dočasně nahrazují rodiče a přitom práce vedoucího je o to těžší, že se musí starat o mnohem víc dětí, které většinou ani nezná.

Cílem mé práce je vyhodnotit kvalitu dětských letních táborů v minulosti před rokem 1989 a srovnat je s typickými tábory tak, jak jsou pojímány v současné době. V první kapitole se zabývám historií dětských táborů. Ve druhé a třetí kapitole srovnávám úroveň dětských táborů z minulých let a současnosti. Práci doplňuji přílohami, z nichž zásadní funkci plní kvantitativní vyhodnocení dotazníku vedoucích, kteří plnili tuto funkci do roku 1989, po něm a v obou zmíněných obdobích. Ve čtvrté kapitole zaměřuji pozornost na legislativu vztahující se k letním dětským táborem. Smyslem práce není obhajovat staré, či nové, ale hledat ty nejlepší formy a metody v práci vedoucího na dětských táborech, a to jak v minulosti, tak i v současnosti. V každém období se upřednostňují určité postupy v přípravě vedoucích dětských táborů, které se osvědčily, a je proto dobré se s nimi při přípravě dětských táborů seznámit.

Ve své práci jsem čerpala poznatky především od vedoucích táborů a oddílů. Z období před rokem 1989 jsem pak vycházela např. z publikací O. Čmolík, Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu, či J. Vracovský, Chaloupky - salesiánské prázdninové tábory v době totality. Ze současného období to jsou např. M. Filouš, Vedoucí na táboře z pohledu práva a B. Bezchleba, Oddílový vedoucí dětského tábora a dále pak zákony a směrnice, které byly v té době k této problematice vydány.

1 Historie dětských táborů

V dnešní době je běžné, že děti prožívají několik prázdninových týdnů na letních táborech. Kdy a kde vznikla idea připravit pro mladé lidi letní či zimní tábor tak, aby účast dítěte na táboře nebyla jen pouhou rekreací, ale především přispěla k rozvoji jejich tělesných i duševních schopností?

1.1 Skautské hnutí a první skautské letní tábory

S myšlenkou organizovat letní tábory přišel Frederick W. Gum, který v roce 1861 ve Spojených státech připravil a vedl letní tábor a jako jeden z prvních se pokusil o výchovu chlapců ve volné přírodě. Po úspěchu tohoto tábora se rozšířilo letní dětské táboření nejen po Spojených státech a Kanadě, ale postupně i téměř po celé Evropě. Na počátku 20. století vypracoval britský generál Robert Baden - Powell program výchovy podobající se výcviku vojenského zvěda - skauta, který měl v mladých lidech pěstovat odvahu, statečnost, vytrvalost, fyzickou odolnost a současně i smysl pro odpovědnost a čestné jednání. Roku 1907 uspořádal první tábor na ostrůvku Brown-sea na pobřeží jižní Anglie. Jeho sestra Agens Boden-Powellová pak založila roku 1910 dívčí větev skautek. Baden Powell si byl při formování skautské výchovy vědom toho, že skautské hnutí se může dále úspěšně rozvíjet jen tehdy, pokud bude mít dostatek kvalitních vedoucích (vůdců). Proto také po první světové válce zřídil v Anglii táborovou školu pro skautské vůdce, která se později stala centrem výchovy vůdců z celého světa.¹ Skautská výchova založená na cti, službě vlasti a společnosti, ke kázni i lásce k přírodě, nacházela rychle oblibu u mladých lidí a získávala podporu a sympatie veřejnosti.

1.1.1 První letní skautské tábory v Čechách

Zásluhu na rozšíření skautingu - pořádání letních dětských táborů v Čechách - má především profesor Antonín Benjamín Svojsík, který poznal, že se výchovná práce s mládeží může ubírat i tímto směrem. Pro získání zkušeností ze skautského hnutí navštívil v létě v roce 1911 Anglii a o prázdninách roku 1912 uspořádal první chlapecký tábor v Lipnici u Humpolce. Bude možná dobré zdůraznit - chceme-li sledovat a hodnotit další vývoj dětských letních táborů - že na tento tábor v Lipnici dorazili chlapci z Prahy i s těžkou zátěží pěšky. Cesta jim

¹ Srov. HUBÁČEK, M., *Historie skautingu*, [online].

trvala čtyři dny. Po příchodu na místo táboření si sami vybudovali tábor a úspěšně absolvovali celý čtrnáctidenní pobyt v přírodě.² Český skauting, který převzal svazový název Junák a zdůrazňoval ve své výchovné činnosti především lásku k vlasti a úctu ke svobodě, byl u mladých lidí v té době velmi populární. Nelze se proto divit, že totalitní režim, který byl u nás protektorátem a válečným obdobím v letech 1939-1945 nastolen, činnost Junáka i pořádání dětských letních táborů v přírodě zakázal. Po válce zahájili skauti s velkým nadšením svoji činnost i organizováním letních prázdninových táborů. Junák se stal důležitým výchovným hnutím. V roce 1946 měl Junák 230 000 členů. Po únoru 1948 byl Junák násilně začleňován do nově se formujícího Československého svazu mládeže a Pionýra a v roce 1950 byla jeho činnost zcela přerušena. Zánik skautské organizace mělo i neblahé pokračování na počátku padesátých let ve formě soudních procesů s předními činiteli Junáka.³

1.1.2 Výchovné cíle skautských táborů

Když lord Baden Powell založil před více jak sto lety skautské hnutí, kladl důraz na vlasteneckou výchovu. To zdůraznil i v úvodním slově své knihy *Skauting pro chlapce*: „*Předpokládám, že každý chlapec chce být nějak prospěšný své vlasti. Nejsnadnější cestou, jak toho lze dosáhnout, je stát se skautem*“.⁴ Stejně tak i u nás byl profesor Svojsík veden myšlenkou pěstovat v mladých lidech vlastenectví, přátelství a zároveň ukázat dětem na letních táborech, že je krásné putovat a tábořit se svými kamarády, věnovat se sportu, ale i pracovat, nebo se dívat na žhoucí polena táborového ohně. Nic ale nebylo samoučelné a v tom také kladl velký důraz na práci vedoucích oddílů a skupin. Úkolem vedoucích bylo nejen připravit pro skauty zábavu, sportovní hry a dobrodružství, ale učit je i nové a zajímavé věci, poznávat přírodu, umět se v ní chovat a zároveň je vést k tomu, aby vždy jednali v duchu skautského zákona. Z vyjádření pamětníků, se kterými jsem měla možnost při přípravě své práce hovořit, byly skautské zásady - jako je být čestný, pravdomluvný, přátelský, zdvořilý, poslušný, šetrný, chránit přírodu, být prospěšný a pomáhat jiným - zcela samozřejmou součástí jejich táborového života. To jsou také charakteristické atributy sledovaného období od založení skautského hnutí a dětských táborů až do roku 1948. Toto období - nazveme-li ho

² Srov. HUBÁČEK, M., *Skautská stezka pro nováčky*, s. 7.

³ Srov. BA, *Co je skauting*, [online].

⁴ HUBÁČEK, M., *Skautská stezka pro nováčky*, s. 7.

historické období letních táborů - bylo u nás z hlediska ekonomicko-politického stavu společnosti odlišné od totalitního období do roku 1989, ale i po roce 1989.

Od doby, kdy sir Baden Powell psal zásady skautské výchovy a táboření, se nejen společenské podmínky, ale i přístup dětí k jeho myšlenkám výrazně změnily. Dnes musí vedoucí na táboře volit jiné, „modernější“ metody, aby děti získal pro aktivní zapojení se do činnosti na táboře. Změnila se i skladba dětí, které na letní tábor přijíždějí. Zatímco skautské tábory byly pořádány pro děti, které spolupracovaly i během roku a trávily tak léto se svými kamarády a vedoucími, letní dětské tábory pořádané po roce 1948 byly převážně veřejné pro kohokoliv, kdo se přihlásí. A tak děti, které nebyly v rodině vedeny k samostatnosti, byly většinou pobytem na táboře zaskočeny a těžko se v neznámém prostředí sžívaly s novým kolektivem.

1.2 Mezinárodní pionýrský tábor ARTĚK

Do historie letních dětských táborů je nutné zařadit i tábor Artěk. Tento dětský tábor byl vybudován na sovětském poloostrově Krym u Černého moře. I když v době jeho vzniku v roce 1925 byl určen pouze pro děti postižené tuberkulózou, stal se z něho v době socialismu legendární mezinárodní pionýrský tábor. Tomuto táboru - který svou mohutností předčil všechny dosud známé dětské tábory ve světě - vytýčili jeho zakladatelé jiné cíle, než které v té době měly skautské tábory. Šlo v něm o rekreaci dětí z politicky prověřených rodin. Ročně ho navštívilo až 27 000 dětí jak z bývalého Sovětského svazu, tak i z ostatních spřátelených zemí. Artěk patřil k jakési výkladní skříni sovětského režimu a měl i zásadní význam pro totalitní podobu dětských táborů ve všech státech socialistického bloku.⁵

V další části své práce se budu věnovat zejména výchovnému působení a vedení oddílů vedoucími na dětských letních táborech v obdobích do roku 1989 a po roce 1989. Chci přitom mimo jiné sledovat i to, zda jsou na táborech v těchto obdobích ještě plněny alespoň některé zásady vytyčené profesorem A. Svojsíkem, a to:

- pobyt v přírodě vychází z hesla: Tvým hřištěm se stávají lesy a hory, řeky a jezera
- učit děti na táboře chránit přírodu, umět se v přírodě orientovat, dokázat v přírodě přenocovat
- učit je žít v přátelství na táboře s ostatními dětmi a být ochoten jim pomoci, budou-li to potřebovat

⁵ Srov. BA, *Tábor Artěk. Pionýrská legenda socialismu znovu ožívá*, [online].

- učit děti na tábore různým tábornickým dovednostem, připravovat táborové soutěže, hry a táborové ohně

- výchovně na děti působit v duchu zásad skautského zákona⁶

Chci toto srovnání udělat proto, že - jak uvádí doc. PhDr. Jaroslav Šturma - byla rokem 1948 „u nás přerušena souvislost a opravdovost sdělovaných a předávaných zkušeností mezi generacemi (jak vymezuje podstata výchovy) natolik, že historie jakoby přestala být učitelkou života“.⁷ Problémy, které vznikly v tábornickém hnutí v padesátých letech, vystoupily na konci šedesátých let a projevují se i v dnešní době - mají totiž mnoho společného. V další části své práce se je pokusím objasnit.

⁶ Srov. HUBÁČEK., M., *Skautská cesta pro nováčky*, s. 27-36.

⁷ Srov. ŠTURMA, J., *Jaká byla situace uvnitř Pionýra?*, [online].

2 Letní dětské tábory za totality

2.1 Prázdninové dětské tábory v Československu

Protektorátem a válkou v letech 1939-1945 byla u nás násilně ukončena činnost Junáka i letních dětských táborů. Po vítězství spojenců nad nacismem se nastupující generaci otevřely dveře k tomu, aby navázala ve své činnosti na předválečné skautské aktivity. Totalitní režim byl považován pádem fašismu za navždy znemožněný. Obratná politika KSČ v roce 1948 ale přivedla naši zemi opět k totalitě a se vznikem Národní fronty se u nás začala prosazovat myšlenka jednotné výchovy mládeže podle sovětského vzoru. Státní komunistický aparát stále více upevňoval svou moc, a proto i v dětském hnutí připravoval takovou organizaci, která by vychovávala mládež v duchu marxismu-leninismu. Kdo tuto ideologii nebyl ochoten přijmout, byl označen za nepřítele.

Skautské hnutí bylo pro své svobodomyšlné a vlastenecké zaměření zcela nepřijatelné pro nastupující komunistickou ideologii. Bylo vnímáno jako projev buržoazní dekadence a kosmopolitanismu a tudíž nežádoucí k ovlivňování myšlení dětí a mládeže. V roce 1949 byl nejprve učiněn pokus převést Junáka pod nově vznikající pionýrskou organizaci, která byla odnoží Československého svazu mládeže. Když se to ale vzhledem k odporu vůdců Junáka nedařilo, byla jeho činnost u nás již po druhé ukončena. Řada skautských vedoucích byla označena za nepřátele lidu a odsouzena zmanipulovanými soudními procesy k mnohaletým trestům vězení.⁸

Nově se tvořící dětská Pionýrská organizace byla od samého počátku silně zpolitizovaná a dobrovolné členství ze zájmu bylo nahrazeno totalitní realitou. Masovost a následná formálnost převládala nad skutečným zájmem dětí o aktivní zapojení se do práce v této organizaci. Vedoucími pionýrských oddílů se často stávali ti, kteří neměli zájem ani odborné předpoklady pro práci s dětmi. Činnost Pionýra byla na základě stranického usnesení přenesena do základních škol, kde děti povinně, za kontroly svých učitelů, chodily do tříd na pionýrské schůze a vedoucí povinně, pod kontrolou rozbujelého placeného aparátu Československého svazu mládeže, tyto schůze vedli. Přes tento neuspokojivý stav v dětském hnutí - který byl odrazem stavu celé společnosti v padesátých a šedesátých letech minulého století u nás - bylo i hodně obětavých lidí, kteří jako vedoucí pracovali s dětmi v průběhu celého roku se snahou probudit u nich zájem o hodnoty, na nichž bylo postaveno skautské

⁸ Srov. ZACHARIÁŠ, J., *Soudní proces s tzv. ilegálním ústředím Junáka*, s. 42.

hnutí. Proto se ještě dnes najde dost pamětníků, kteří mají na tuto dobu svého dětství hezké vzpomínky a pozitivně hodnotí činnost různých zájmových kroužků. Fungovaly i oddíly, které pracovaly s mládeží skautským způsobem. Byly to oddíly buď zcela ilegální, nebo existovaly v rámci nějaké jiné organizace (např. vodácké kroužky, radioamatérské kroužky aj., které se uchytily ve Svazarmu). Proto i letní tábory, které byly jimi organizovány jako završení jejich celoroční práce, se svojí kvalitou výrazně odlišovaly od (v té době) masově organizovaných pionýrských táborů ROH.⁹

V průběhu šedesátých let minulého století, kdy režim poněkud uvolnil svůj dohled nad veřejným životem, se v průběhu “pražského jara“ začala pomalu probouzet i česká občanská společnost. Pionýrská organizace se v té době - stejně jako její mateřská ČSM - dostala do hluboké krize. Převahu získával názor, že požadovaný masový vliv organizace na děti není dán členstvím (většinou pouze formálním), ale především přitažlivostí života pionýrských oddílů a skupin.¹⁰ Postupně v tomto období vzniklo až 18 dětských organizací. Generace skautských vedoucích z období před únorem 1948 byla povětšinou ještě v aktivním věku, a tak se ujala obnovy Junáka. Tato obnova skautingu byla v Československu velmi spontánní, neuvěřitelně rychlá a měla velkou sympatii veřejnosti. Nakrátko se dokázal zbavit své ideologické náplně i Pionýr a stal se skutečně dětskou organizací. I když obnovená skautská organizace nemohla Pionýru konkurovat svým zázemím, Junák mladým nabídl v té době mnohem atraktivnější program, a proto se začal rychle rozvíjet jak co do činnosti, tak i do velikosti členské základny.¹¹

Sovětská okupace 21. srpna 1968 a následná normalizace změnilly vše, co se u nás pod heslem demokratizace společnosti v období let 1967 a 1968 postupně vytvářelo. K 28. 8. 1970 byl prakticky zrušen Junák i nově se tvořící Pionýr a jejich vedoucí čekaly následně existenční postihy. Dne 11. listopadu 1970 byla ustavena nová jednotná dětská organizace, která dostala název Pionýrská organizace SSM. Vedoucím, kteří chtěli v práci s dětmi pokračovat a realizovat tak konečně nové pojetí své činnosti, nezbývalo nic jiného, než se podřídit stranické směrnicí o práci s mládeží.¹²

⁹ Srov. ČMOLÍK, O., *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*, s. 8-10.

¹⁰ Srov. KRTIČKA K., BĚLOHLÁVEK M., *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949 – 1990*, [online].

¹¹ Srov. PECKA, J., *Občanská společnost 1967-1970*, s. 1-5.

¹² Srov. KRTIČKA K., BĚLOHLÁVEK M., *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949 – 1990*, [online].

Přes tvrdý normalizační režim, který byl v sedmdesátých letech u nás nastolen, vývoj ukázal, že návrat k praktikám před rokem 1968 není možný. Pionýrské skupiny začaly prosazovat svou nezávislost a svou činnost se snažily stále více vést podle představy dětí. Na volnočasových aktivitách se výrazněji začaly podílet i Domy pionýrů a mládeže, které se - i přes své politické zaměření - staly vyhledávanými centry pro zájmovou činnost dětí.¹³

Při sledování vývoje a činnosti letních dětských táborů v době totality se ukazuje, že tlak politického působení na chod tábora měl časové úseky, kdy stranický vliv byl větší či menší, a to pak mimo jiné ovlivňovalo, zda se dětem na táboře líbilo či ne a jaké mají na tábor vzpomínky.

V padesátých letech minulého století vyvstal stranický požadavek na organizování pionýrských táborů ROH; nebyl ale pro tento účel dostatek potřebných objektů a provizorní řešení využívání školních budov se ukázalo i v té době jako nevhodné. Proto začaly podniky a odborové organizace ROH pro děti svých zaměstnanců stavět letní tábory, které jak svým umístěním, tak i vybavením vytvářely lepší prostředí pro dětskou rekreaci. Do budování a provozování letních pionýrských táborů se v sedmdesátých a osmdesátých letech zapojily i Domy pionýrů a mládeže, pionýrské skupiny při základních školách, Svazarm, tělovýchovné a jiné organizace NF. V té době bylo postaveno po celé republice v pěkném přírodním prostředí velké množství objektů, které se i v dnešní době stále využívají pro dětskou letní rekreaci, jako např. srubový tábor Nový Řadov v chráněné krajinné oblasti Třeboňsko na břehu Nové řeky, chatový tábor ve Stráži nad Nežárkou či sportovní chatový tábor v Rejštejně atd.¹⁴ V některých případech byly postaveny i velmi rozlehlé areály – po vzoru sovětského tábora Artěk – jejichž úkolem bylo zabezpečit masovou, silně ideologicky ovlivňovanou prázdninovou letní rekreaci dětí. Jedním z takových byl i areál pionýrského tábora v Seči u Chrudimi, kde se mohli v době rozkvětu socialismu nejlepší vybraní pionýři zúčastňovat mezinárodního pionýrského tábora a plnit zde úkoly v upevňování a rozvíjení přátelství mezi národy v duchu tehdejší komunistické ideologie.¹⁵

¹³ Srov. KRTIČKA K., BĚLOHLÁVEK M., *Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949 – 1990*, [online].

¹⁴ rozhovor s Mgr. M. Jarošem, dne 15. 9. 2013

¹⁵ Srov. BA, *Historie Pionýrského hnutí*, [online].

2.2 Rozdělení prázdninových táborů

Pořádání prázdninových dětských táborů se u nás v době totality stalo postupně tak rozšířeným, že jen těžko bychom hledali pamětníka, který ve svém dětském věku nebyl alespoň jednou na některém táboře. V socialistickém Československu jich bylo opravdu hodně a většina dětí se na ně těšila. Záleželo to ovšem na tom, zda trávily léto pod stanem nebo v chatkách, při koupání či dobrodružných hrách, anebo v táborech, které svým umístěním, nástupy v pionýrských krojích a všudypřítomnou komunistickou ideologií připomínaly spíše kasárenské prostředí a děti od příští účasti na táboře spíše odrazovaly. Tábory za totality se dělily:

dle programového zaměření	dle typů objektů	dle zaměření	dle počtu účastníků	dle doby trvání
stálé (pobyt na jednom místě)	zděné, stanové, srubové	všeobecně pobytový	malé (do 30ti účastníků)	krátkodobé (trvajících 5-10 dní)
putovní (během pobytu vystřídali účastníci více tábořišť a mohli to být tábory turistické, vodní, cyklistické aj.)	kombinované (např. srubové a stanové)	se zaměřením (např. turistickým, sportovním, vodním atd.)	střední (do 80ti účastníků)	střednědobé (trvajících až 14 dní)
hvězdicové (účastníci absolvovali několik výletů do okolí)			velké (více jak 80 účastníků)	dlouhodobé (trvajících 21 dní a déle)

16

Při sledování jednotlivých táborů jsem dospěla k závěru, že za totality byla kvalita tábora ovlivněna i tím, kdo byl provozovatelem (zřizovatelem) letního dětského tábora. Od toho se většinou odvíjela nejen úroveň materiálního zabezpečení, ale i jeho personální obsazení vedoucími a tím i kvalita programu na táboře. Vedle nejrozšířenějších pionýrských táborů ROH byly v té době ještě PT Domů pionýrů a mládeže, PT základních škol (jejich pionýrských skupin), PT různých organizací NF, PT ČSLA, ale také skautské tábory (v letech 1968 - 1969) a neoficiální (ilegální) dětské tábory pořádané salesiány. Zcela specifické byly

¹⁶ Srov. ČMOLÍK, O. a kol., *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*, s. 43-89.

dětské tábory určené pro nemocné děti (diabetiky, alergiky apod.), na nichž působil vyškolený personál a jejichž součástí byla i jejich léčba.

K hodnocení pionýrských táborů ROH, kterých bylo u nás nejvíce, jsem si stanovila kritéria, která výrazně ovlivňovala jejich kvalitu. Mezi ně bych zařadila především:

výběr místa

materiální zabezpečení

přípravu vedoucích na výkon funkce na táboře

složení a zájmové zaměření dětí na táboře

volbu denního programu a činnosti na táboře

zřizovatele tábora (provozovatele)

přípravu dětí v rodinách pro pobyt na táboře

2.2.1 Pionýrské tábory ROH

Pionýrské tábory, které zřizovaly odborové organizace státních podniků a institucí pro děti svých zaměstnanců, byly nejrozšířenějším typem dětských letních táborů v době totality. Odborovými organizacemi byly také řízeny a materiálně zabezpečovány. Pracující rodiče do nich děti rádi posílali; pobyt totiž nebyl drahý a děti byly na táboře zaopatřeny v době, kdy se o ně vzhledem ke své práci nemohli o letních prázdninách postarat. Tábory vedli buď zkušení pracovníci z pořádající organizace, nebo - jak tomu ve většině případů bylo - učitelé. I když jejich finanční ohodnocení bylo spíše symbolické (za třítydenní běh - 540 Kč), tak řada z nich vedla s velkým zaujetím tábory po řadu let.¹⁷

Při shromažďování podkladů pro svou práci jsem se setkala s bývalými vedoucími táborů (dnes jsou již v důchodovém věku), kteří tuto funkci vykonávali o letních prázdninách na mnoha třítydenních bězích (Mgr. M. Jaroš - 24x, Mgr. J. Dušek - 17x, Ing. J. Langer - 14x). Díky nim jsem získala nejen řadu podnětů pro hodnocení letních dětských táborů v té době, ale i kontaktů na osoby, které za totality byly na těchto táborech vedoucími.

Výběr místa

V padesátých letech minulého století, tj. v době rozmachu pionýrských táborů ROH a nedostatku vhodných táborových míst v přírodě, se využívaly pro tento účel i budovy škol, internáty a podobná zařízení (např. pro děti zaměstnanců obchodu a služeb v jižních Čechách

¹⁷ rozhovor s Mgr. J. Duškem, dne 18. 8. 2013

to byly tábory ve školních budovách v Netolicích, Husinci, Prachaticích, ve Štěkni...). Lze tedy říci - a pamětníci to potvrzují - že tyto tábory se zcela míjely svému poslání. O co méně bylo prostoru pro pohyb a hry v přírodě, o to více bylo organizovaných nástupů, přesunů na stravu a chození po městě v tvaru.

Kvalitativní zlepšení nastalo v šedesátých letech, kdy se začaly stavět chatové či stanové PT ROH i se zázemím (kuchyně, jídelna, sociální zařízení aj.). Většinou se přiblížily přírodě a poskytovaly lepší podmínky pro dětskou rekreaci. Při hledání vhodných míst pro letní tábory docházelo ale i k závažným pochybením. Například velmi pěkný a nadstandardně vybavený chatový tábor v Jaroměři u Kaplice byl postaven v místě, odkud bylo nejbližší možné koupání ve vzdálenosti 3 km. Pro stanový tábor Chelčice u Vodňan bylo vybráno místo pod vysokými stromy, a tak při každé blížící se bouři se musely děti stěhovat do přilehlé budovy. Stanový pionýrský tábor Jankov u Choustníka neměl příjezdovou cestu a zdroj pitné vody, tábor v Plané nad Lužnicí byl postaven u řeky v záplavové oblasti atd. Vedoucí tábora s takto nevhodně vybraným místem pro tábor se 150ti i více dětmi měl většinou hodně práce a starostí s tím, aby musel problémy, které v důsledku toho vznikaly, flexibilně řešit. Přes případy zjevných chyb ve výběru místa bylo ale v té době vybudováno velké množství kvalitních objektů pro letní dětskou táborovou rekreaci. Je ke škodě věci, že část z nich byla v období 90. let zničena nebo komerčně převedena k jinému účelu.¹⁸

Materiální zabezpečení

Pionýrské tábory ROH - jak už název napovídá - byly provozovány péčí odborové organizace továren a různých státních institucí. Měly pro tento účel vyčleněny finanční prostředky a zabezpečovaly jak výstavbu tábora, tak i jeho provoz. K této činnosti vydala Ústřední rada odborů směrnici pro organizování závodní a pionýrské rekreace s tímto pokynem: „*Součástí péče o upevňování zdraví a odpočinek pracujících je závodní a pionýrská rekreace, která se provádí v závodních rekreačních zařízeních a pionýrských táborech. Na jejich zajišťování a úhradě se podílí závody, ZO ROH a uživatelé*“.¹⁹ Rodiče se na financování pobytu svých dětí na táboře podíleli jen symbolickou finanční částkou anebo byl pobyt plně hrazen z prostředků ROH.

¹⁸ rozhovor s Mgr. J. Duškem, dne 18. 8. 2013

¹⁹ Vyhláška ÚRO a MF o poskytování prostředků a uhrazení nákladů na činnost ROH, předpis č.122/1960 Sb., Díl III., článek 10.

Jak vyplynulo i z empirické sondy, kterou jsem provedla (viz Příloha II), vedoucí v naprosté většině (92%) hodnotí materiální zabezpečení pionýrských táborů v té době jako velmi dobré a bezproblémové.

Příprava vedoucích na výkon funkce na táboře

Hlavní vedoucí pionýrského tábora - kterého vybral provozovatel tábora - byl většinou pedagogický pracovník s mnohaletou zkušeností z této funkce, nebo několikaletou praxí oddílového vedoucího. Jeho přípravu zabezpečoval zřizovatel tábora.

Oddílovými vedoucími byli většinou studenti škol s pedagogickým zaměřením, kteří na pionýrském táboře vykonávali školou požadovanou praxi. (V letech 1958-1960 škola dokonce vyžadovala, aby si její student, který byl jako vedoucí oddílu na táboře na praxi, psal na příští den písemnou přípravu). Pro výchovnou i vzdělávací práci s dětmi a organizování činnosti oddílu na pionýrském táboře byli většinou dobře připraveni. Více jak 47% vedoucích pracovalo s dětmi v průběhu roku v různých kroužcích (viz Příloha II). Pokud se přihlásili na práci vedoucího zájemci, kteří neměli žádné zkušenosti s touto funkcí, tak byli zařazováni k oddílu jako praktikanti, stejně jako ti, kteří nedosáhli věku 18ti let.

Jedno či dvoudenní příprava vedoucích oddílů před zahájením tábora byla jeho provozovatelem zaměřena na jejich seznámení s programem, materiálním zabezpečením tábora, věkovým složením dětí, které na tábor přijedou, seznámení s ostatními pracovníky tábora a poučení o povinnostech vedoucího oddílu. To, že byli vedoucí oddílů na svou práci na táboře v té době připraveni (školení + pedagog), dokládá i to, že 87% z nich bylo odborně proškoleny (viz Příloha II) a s praxí (73% vedoucích byli na táboře opakovaně).²⁰

Věkové složení a zájmové zaměření dětí na táboře

Vzhledem k tomu, že pionýrské tábory ROH byly určeny pro děti zaměstnanců pořádajícího závodu, rezortu či jiné organizace, byl jak stranický, tak i odborový zájem, aby se pobytu na táboře zúčastnily pokud možno všechny přihlášené děti. Do těchto pionýrských táborů proto bez jakéhokoliv omezení jezdily děti od 7 až do 15 let věku. Pokud se jednalo o velké tábory, pak nebyl problém rozdělit je do oddílů podle věku a pohlaví na oddíly s dětmi ve věku 7-9 let, 10-12 let, 13-14 let. Byly proto vytvořeny i personální podmínky odpovídající počtem

²⁰ rozhovor s M. Jarošem, dne 15. 9. 2013

oddílových vedoucích a jejich pomocníků (praktikantů). Oddíly měly zpravidla od 15ti do 20ti dětí stejného věku, což zabezpečovalo vedoucímu jejich zvládnutí a možnost zapojení všech členů oddílu do táborové činnosti.

Složitější situace byla u malých táborů, kde byl sice na počet dětí i odpovídající počet vedoucích oddílů, ale rozdělení dětí do oddílů tak, aby si byly věkově blízké, to neumožňovalo. To také vytvářelo pnutí při hrách, soutěžích, sportování, ale i při delších vycházkách, kdy ti mladší nestačili starším a fyzicky vyspělejším členům oddílu. Stejný problém byl na všech táborech tohoto typu i v tom, že tam přicházely děti s různými zájmy a zaměřením a bylo obtížné sladit program, aby vyhovoval, když ne všem, tak alespoň většině.

Věkové složení i nesourodé zájmové zaměření dětí na pionýrských táborech ROH bylo také jednou z příčin, proč byl jejich přístup k činnostem na táboře z více jak 50% pasivní (viz Příloha II) a mnoho dětí to odradilo od účasti na pionýrském táboře tohoto typu v dalších letech.²¹

Volba denního programu a činnost na táboře

Pionýrské tábory ROH byly téměř vždy připravovány a provozovány jako rekreační, s cílem zprostředkovat dětem svých zaměstnanců co možná nejméně rizikový a pokud možno bezproblémový prázdninový pobyt. Tomu byl přizpůsoben jak denní řád tábora, tak i program. Od počátku 50. let docházelo postupně ke změnám úkolů, které měl dětský pionýrský tábor ROH plnit. Od opatrovnické a vykrmovací úlohy prvních táborů v letech 1950-1957, dospěl vývoj až k tomu, že i tento typ táborů byl schopen nabídnout svým účastníkům zážitky pravého skautského života v přírodě.

Nelze zpochybnit, že děti potřebují řád a denní plán, ale pokud se činnost na tomto typu táborů řídila důsledně podle daného harmonogramu, připomínalo to spíše školu než rekreační prázdninový pobyt. Denní táborové řady byly pro všechny pionýrské tábory ROH prakticky stejné a program, který se dennímu řádu přizpůsoboval, byl také na všech táborech podobný. Odlišnosti byly v přístupu vedoucích a jejich schopnostech v hledání zajímavých námětů pro činnost se svým oddílem, ale vždy v rámci denního řádu tábora. Ten byl pro celý tábor jednotný a byl v něm určen čas na budíček, hygienu, rozcvičku, snídani, ranní nástup,

²¹ rozhovor s Ing. J. Langerem, dne 26. 9. 2013

dopolední a odpolední program, oběd, nástup k vyhlášení rozkazu vedoucího tábora, osobní volno, večeri a večerku.

V čase stanoveném na dopolední či odpolední program byl - pokud neprobíhala nějaká celotáborová akce - dán prostor oddílovému vedoucímu pro organizování her, soutěží, vycházek do okolí tábora či k jiným aktivitám se svým oddílem. Bylo zcela na vedoucím a jeho přístupu, zda se mu podaří zorganizovat takový program, který děti v oddíle zaujme, pobaví či poučí.²²

K hledání inspirace pro vedení oddílu na táboře a přípravu programu bylo vydáváno za totality velké množství literatury péčí SSM a ROH, jako např. Teorie a praxe v pionýrských táborech ROH, který vyšel ve 14ti svazcích, nebo Pionýrské tábory ROH od autora K. Polomia v osmi svazcích a mnoho dalších. Mezi nejčastější aktivity s dětmi v oddíle, které ve své činnosti vedoucí uplatňovali, patřily sport a vycházky do blízkého okolí tábora (až 46% času z programu), společenské hry a soutěže (27% z programu) a řízená individuální zábava a činnost (13% času z programu, viz Příloha II). Život na pionýrských táborech ROH byl silně ovlivňován totalitní stranickou ideologií, kde zejména v 50. letech byly z jejich činnosti vytlačeny všechny prvky původních zásad pro skautské táboření. I když v následujících desetiletích došlo k částečnému uvolnění, nelze se divit, že u starší generace převládají v táborových vzpomínkách víc než vzpomínky na vůni táborových ohňů a táborová dobrodružství vzpomínky na slavnostní vztyčování vlajky, nástupy a povely musíš a nesmíš. Celkem přesně vystihla tento stav při vzpomínce na pionýrský tábor jedna z účastnic, když v článku Sen o pionýrském táboře napsala: „*Nemůžu říct, že by tábor představoval vrchol utrpení, to ne, užila jsem si tam mnoho legrace s dětmi a pochybuji, že mladí vedoucí byli v srdci vášniví komunisté, ale ráda jsem tam nejezdila. Vždycky mi vadil přísný řád a příkazy. Vždycky, když jsem se vrátila, tak jsem řekla mamince, že to sice bylo prima, ale příští rok jet nechci. Ale příští rok jsem jela. Protože tábor představoval pro rodiče východisko na dvacet jedna dní, kam o prázdninách s dětmi.*“²³

Zřizovatel a provozovatel tábora

Zřizovatelem pionýrského tábora ROH byl státní podnik, který se v tomto řídil vyhláškou č.122/1960, kde je ve 3. díle článku 10 stanoveno, že na zajišťování pionýrského tábora

²² rozhovor s Mgr. M. Jarošem, dne 15. 9. 2013

²³ MOCHOVÁ, M., *Prázdniny za komančů díl třetí – Sen o pionýrském táboře*, [online].

a úhradě nákladů na provoz se podílejí vedle ZO ROH i závody.²⁴ Praxe byla taková, že čím větší závod, tím více mohl uvolnit prostředků jak na vybudování tábora, tak i na jeho provoz. Proto byly po celé republice vybudovány tábory jak s kvalitní, někdy až nadstandardní úrovní, tak i více jak 27% takových, které měly pouze vyhovující materiální zabezpečení (viz Příloha II). Práce vedoucích táborů i oddílů byla proto vzhledem k různému materiálnímu vybavení tábora nesouměřitelná. Dobře vybavené a materiálně zajištěné tábory vytvářely vedoucím podmínky pro věnování se plně programu se svěřenými dětmi v oddíle (např. PT ROH Jaroměř), zatímco nedostatečně vybavený tábor, kde vedoucí hodně energie věnovali zajišťování základních potřeb pro fungování tábora, to ke škodě dětí neumožňoval (např. PT ROH Jankov).

Provozovatelem letních pionýrských táborů ROH byly závodní odborové organizace, které se podílely na chodu táborů nejen finančně, ale především organizačně. Zajišťovaly výstavbu tábora, výběr a přípravu hospodářských pracovníků tábora, hlavního vedoucího a oddílových vedoucích. Organizačně zabezpečovaly dopravu dětí na tábor a zpět.

Ne vše ale probíhalo bezchybně podle směrnic a vyhlášek, které pro zajištění a organizování letních dětských táborů ROH vydávalo. Při přípravě podkladů pro svoji práci jsem se setkala s pamětníkem, který byl hlavním vedoucím pionýrského tábora ROH v Chelčicích v roce 1962. K vedení tohoto tábora ho přesvědčili funkcionáři KOR 3 dny před zahájením tábora v době, kdy končil jako vedoucí turnus na jiném táboře. Když přijel 2 hodiny před příjezdem 120ti dětí na místo tábora, zjistil, že nejsou postaveny stany, nejsou zajištěny kuchařky a navíc s dětmi přijela pouze jedna vedoucí oddílu s praktikantkou. I taková byla někdy příprava táborů odborovými funkcionáři.²⁵

Příprava dětí na pobyt na pionýrském táboře

Zaměstnaní rodiče řešili hlídání svých dětí v době, kdy se o ně neměl o letních prázdninách kdo postarat tak, že je poslali na pionýrský tábor. Tak se na tábor vedle dětí, které se na něj těšily a rády se na něm zapojovaly do všech aktivit, dostaly i takové, které se cítily na táboře jakoby rodiči odložené a na pobyt nepřipravené. Těžko se sžívaly s neznámým prostředím i s kolektivem dětí a často byl pro ně pobyt na táboře nepříjemný.

²⁴ Srov. Vyhláška ÚRO a MF o poskytování prostředků a uhrazení nákladů na činnost ROH, předpis č.122/1960 Sb., Díl III., článek 122.

²⁵ rozhovor s Mgr. J. Duškem, dne 18. 8. 2013

V době svých vytoužených prázdnin se tak podřizovaly táborovému řádu a činností, které se jim vůbec nemusely líbit. Pokud nebylo dítě před nástupem na tábor vedeno v rodině k samostatnosti, pořádku, dodržování pravidel osobní hygieny a péči o osobní věci, dostávalo se na táboře do situací, které mu pobyt velmi znepríjemňovaly. Často jsem se při pročitání vzpomínek setkala s tím, že dva z účastníků na stejném táboře, se stejným vedoucím, mají zcela odlišné zážitky. Jednomu se na táboře velmi líbilo, druhý byl pobyt znechucen a psal mamince, aby si pro něj přijela. Také průzkum, který jsem prováděla, potvrdil to, že až 20% dětí, které byly na pionýrském táboře ROH, už neměly zájem v příštím roce na tábor jet (viz Příloha II). Jednou z příčin - vedle mnoha dalších - byla tedy i nedostatečná příprava dětí v rodinách na pobyt na táboře.²⁶

2.2.2 PT Domů pionýrů a mládeže

Domy pionýrů a mládeže (DPM) byly zakládány na počátku 50.let jako příspěvkové organizace pro zabezpečování zájmové mimoškolní činnosti. Nabízely dětem množství aktivit pod vedením zkušených profesionálních pracovníků. Tato školská zařízení byla vybudována prakticky v každém větším městě. Měla velmi dobré materiální zabezpečení a široký záběr ve své činnosti. Stejně jako jiná mimoškolní výchovná zařízení v totalitním režimu měly i DPM pevné, zákonem stanovené ideologické zaměření. *„Dům pionýrů a mládeže jako státní mimoškolní výchovné a vzdělávací zařízení pomáhá plnit hlavní výchovné cíle a poslání škol a programové a obsahové zaměření činnosti Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže a Socialistického svazu mládeže“.*²⁷

Základ jejich činnosti byl ve vedení různých zájmových útvarů, mezi které patřily např. sportovní, výtvarné, dramatické a několik desítek dalších kroužků.

Vyvrcholením celoroční činnosti kroužků DPM byly letní pionýrské tábory, zajišťované profesionálními pracovníky s pedagogickou praxí. Na tábor jezdily děti, které se z kroužků znaly a nepřicházely tak - jak tomu bylo u PT ROH - do neznámého kolektivu. Program táborů většinou navazoval na zájmovou činnost kroužků.

Domy pionýrů a mládeže organizačně a materiálně zajišťovaly a provozovaly 3 typy táborů se všeobecným nebo speciálním zaměřením, a to:

²⁶ rozhovor s Mgr. M. Jarošem, 15. 9. 2013

²⁷ BA, *Zákon České národní rady o školských zařízeních*, [online].

stálé- byly pořádány na táborových základnách pro přihlášené děti (tj. byly veřejné) s programem, který byl buď všeobecný, nebo zaměřený na určitou zájmovou činnost. Šlo o malé až středně velké tábory s dobou trvání běhu do 14ti dnů;

putovní- byly pořádány jako malé, se zájmovým zaměřením (vodácké, turistické, přírodovědné apod.);

příměstské- byly organizovány v budově DPM a zajišťovaly celodenní pobyt a program přihlášeným dětem, o které se nemohli rodiče z pracovních či jiných důvodů postarat. Kromě her a jiné zájmové činnosti byly náplní programu vycházky nebo jednodenní výlety. Zájem o tyto příměstské tábory byl malý, a proto byly zabezpečovány pouze ve větších městech.

Pionýrské tábory, které provozovaly domy pionýrů a mládeže, byly brány jako vzorové, a to jak programovou náplní, tak i materiálním zabezpečením. I když byl tento typ táborů pro rodiče finančně náročnější, rádi do nich své děti posílali.

Při srovnání s PT ROH byl tento typ táborů pro děti příznivější, a to z několika důvodů. Kromě již výše uvedené výhody vzájemné znalosti dětí z práce v zájmových kroužcích či jiných aktivit v průběhu roku přijížděly děti na tábor se zájmem o určitou činnost, a tu jim tábor svým zaměřením umožňoval. Vedení tábora bylo složeno z profesionálních pracovníků DPM, kteří znali zájmy svěřených dětí a mohli jim vytvořit na táborových základnách optimální prostředí pro aktivní využití letních prázdninových dní i s potřebnou táborovou romantikou. Na letních táborech DPM se také ukázalo, že je výhodnější organizovat menší tábory se 40ti až 50ti dětmi v trvání do 14ti dnů, než vžitá praxe masívního provozování velkých a dlouhodobých táborů ROH.²⁸

2.2.3 Pionýrské tábory PS základních škol

Na počátku 70.let, v období normalizace, začaly školy ve spolupráci s pionýrskou skupinou provozovat letní pionýrské tábory pro své žáky. Byly to tábory většinou stanové, se stálým zázemím (srubová či zděná kuchyně s jídelnou a sociálním zařízením), vybudované jako stálé táborové základny škol a jejich pionýrských skupin. Výstavbu tábora a náklady na jeho provoz zajišťovala škola většinou ve spolupráci s patronátními závody a rodiči dětí. O děti na táboře se starali vedoucí s mnohaletou praxí na táborech - většinou z řad pedagogických pracovníků pořádající školy. Kolektivy na těchto táborech nebývaly velké, děti se dobře znaly, rozuměly si a naučily se tak při pobytu na táboře spoustě potřebných dovedností pro

²⁸ rozhovor s Ing. J. Langerem, dne 26. 9. 2013

život k přírodě. K programu na těchto táborech patřily tradiční sportovní aktivity, soutěže a hry. V době totality to byly také první tábory, kde se začal v průběhu trvání celého běhu uplatňovat i tematicky zaměřený program – např. táborové hry. Na kvalitu těchto táborů zavzpomínal i exposlanec Pavel Severa, když uvedl: „*Na tyto tábory jsem jezdil velice rád. Měl jsem velké štěstí na vedoucí a získal jsem znalosti a vztah k přírodě, naučil se mnoho tábornických dovedností a v neposlední řadě jsem zažil mnoho táborových kamarádství. Jsou to krásné vzpomínky a myslím, že táborové odloučení od rodičů prospělo mému vnímání mnoha souvislostí života a samostatnosti.*“²⁹

2.2.4 Skautské letní tábory v době totality

Organizátoři dětských skautských táborů, které by navazovaly na celoroční práci ve skautských oddílech, to v době totalitního režimu u nás neměli lehké. Činnost Junáka - a tím i organizování skautských táborů - byla násilně ukončena v roce 1951 a na dalších 17 let bylo i slovo skaut v socialistické výchově tabu. Uvolnění nastalo v období jara 1968, kdy pod heslem demokratizace společnosti byl vytvořen prostor pro obnovení skautského života. Vznikaly skautské oddíly a součástí jejich činnosti v družinách a oddílech byla i příprava na letní skautské tábory.

Mezi dětmi se v té době stal skauting velmi populární, a přestože v důsledku předchozí perzekuce přišel o všechny táborové základny a jejich vybavení, připravili skautští vedoucí v letech 1968 a 1969 na mnoha místech v republice úspěšné skautské letní tábory. Program tábora byl organizován v duchu zásad skautského zákona a v duchu pravidel pro skautský život v přírodě, který uváděl že: „*...budeš součástí mocné přírody, naučíš se vnímat každý zvuk, rozumět každé stopě. Naučíš se umění tiché chůze v lesích, nalézt cestu při putování podle mapy a buzoly, uvařit si jídlo, když dostaneš hlad, bezpečně si zaplavat, přenocovat ve stanu nebo pod širým nebem. Staneš se dokonalým zálesákem.*“³⁰

Srpnová okupace v roce 1968 a následná normalizace společnosti ukončila nejen činnost skautů, ale velmi tvrdě postihla jejich vedoucí. Při hledání poznatků o činnosti skautů a jejich letních táborech v období pražského jara jsem se setkala s bývalým členem skautské družiny, který mě seznámil s osudem tří vedoucích skautských oddílů – dvou učitelů pana Maxmiliána Holuba a pana Karla Popela a vojáka z povolání pana Jiřího Vaněčka. Za svoji aktivní činnost ve skautu nejenže byli nuceni opustit zaměstnání, ale byli dále při hledání zaměstnání

²⁹ CHOUR, J., *Co se mi vybaví, když se řekne slovo tábor?*, [online].

³⁰ HUBÁČEK, M., *Skautská stezka pro nováčky*, s. 27.

šikanování a až do důchodového věku mohli pracovat i přes své vysokoškolské vzdělání pouze jako dělníci na stavbách.³¹

Při sledování poválečné historie skautských táborů bych skautskou tradici u nás - kdy jiskřička skautingu vždy vzplanula a než se rozhořela, byla znovu udušena - nazvala skokovou tradicí. Skautští vedoucí vedli skautské oddíly na táborech, vychovávali své nástupce a než mohli plně rozvinout svoji činnost, byli totalitním režimem na mnoho dalších let zakázáni.

Na dobu ilegálních skautských táborů vzpomíná i veřejný ochránce práv Judr. Stanislav Křeček: „...na letní tábory jsem jezdil pravidelně od svých 13 let s ilegálním skautským oddílem (Svobodná šestačtyřicítka), a to v roce 1953 a 1954 do Jeseníků. První tábor se nazýval podle táborové hry „Tábor generála Custer“, druhý tábor se nazýval „Hřmění“, protože po jeho skončení byl vedoucí oddílu zatčen a odsouzen k několikaletému vězení. Pravidelně od té doby skautskou tradici udržujeme a každý rok alespoň na několik dní jezdíme tábořit na jihočeské rybníky s rodinami a dnes již s vnuky jako členové oddílu old skautů střediska Kruh v Praze 2.“³²

2.2.5 Chaloupky - ilegální salesiánské tábory za totality

Slovo chaloupky označuje v českém salesiánském prostředí specifické hnutí letních křesťanských táborů, které se začalo rozvíjet v období totality v naší republice, a to zejména v 70. a 80. letech. Typickým znakem chaloupek byl výchovně a katecheticky zaměřený program v malém společenství dětí a vedoucích.³³

Celé období od roku 1948 až do listopadu 1989 bylo poznamenáno útlakem církve ze strany státních orgánů. Prázdninové salesiánské tábory - chaloupky - se tak staly jedním z osvědčených modelů práce s mládeží v době totality. Proč se těmto letním táborům říkalo chaloupky? Na tuto otázku odpověděl jejich zakladatel, pražský světící biskup Karel Herbst: „Byl to krycí název, ale vlastně pravdivý. Nemohli jsme přece říkat, že organizujeme letní pobyty pro mladé z věřících rodin. Na chaloupky a chalupy se skutečně jezdilo, nebyly to žádné tábory.“³⁴

³¹ rozhovor s Mgr. M. Jarošem, dne 15. 9. 2013

³² KŘEČEK, S., *Tábor Velké Pacifické*, [online].

³³ Srov. VRACOVSKÝ, J., *Chaloupky-salesiánské prázdninové tábory v době totality*, s. 11.

³⁴ PEROUTKOVÁ K., *Karel Herbst*, s. 42.

Účastníci chaloupek

Zpočátku byly chaloupky určeny jen pro chlapce, na které se dalo spolehnout, že neprozradí identitu tábora. Později si tito chlapci přiváděli své kamarády, i ateisty, ale 95% účastníků pocházelo z aktivních věřících rodin. Mnozí z nich měli osobní zkušenost i s tím, že byli ve škole diskriminováni pro své náboženské přesvědčení. Na chaloupky jezdili chlapci a děvčata ve věku od 10ti do 15ti let z různých míst republiky a docházelo na nich nejen k vzájemnému poznávání dorůstající věřící generace a výměně zkušeností, ale i ke vzniku cenných, mnohdy celoživotních přátelství. Počet účastníků na těchto *prázdninových koloniích* (tj. vžitý pojem, označující letní salesiánské tábory) byl v počátcích okolo 20ti až 30ti dětí, později v 80.letech - aby zůstala utajena jejich činnost před bezpečnostními orgány státu - došlo ke snižování počtu dětí na 12 až 15.

Denní řád a program

Režim dne byl na všech chaloupkách, vzhledem k jednotné koordinaci, podobný, a to: budíček, krátká modlitba, ranní hygiena, společná ranní modlitba, snídaně, dopolední pracovní program (o přestávkách v tzv. témátkách byl prováděn výklad nebo se vedla beseda k tématům zaměřeným na praktické prožívání křesťanského života), modlitba před obědem, oběd, odpolední zábavný program (sport, hry, výlety apod.), večeře, večerní program (táborák, besedy apod.), večerní modlitba, večerka.

Letní salesiánské tábory - chaloupky - byly jakousi netypickou školou života, kde se mohli účastníci zábavnou formou dozvědět a naučit nové a často pro život velmi potřebné věci.

O jejich úspěšnosti svědčí i to, že v podmínkách jejich ilegality, za neustálého pronásledování státních bezpečnostních orgánů, docházelo k růstu počtu chlapeckých chalup z původně jedné v roce 1974 na 83 v roce 1989.³⁵

³⁵ Srov. VRACOVSKÝ, J., *Chaloupky-salesiánské prázdninové tábory v době totality*, s. 134.

Organizace a příprava chaloupek

Osvědčený model sestavy chaloupek vypadal takto: jeden vedoucí, dva až tři asistenti a dvanáct až patnáct chlapců. Zodpovědnost za všechny chaloupky měl hlavní koordinátor - salesián, který vybíral tým vedoucích, rozděloval sestavy chaloupek, hledal místa pro chaloupky, připravoval katechetický program a kontroloval činnost chaloupek.

Vedoucími chaloupek byli zpočátku jen salesiáni. Když se ale počet chaloupek rozrostl, stávali se vedoucími nejschopnější asistenti, kterým bylo více než 18 let.

Asistenti byli vybraní a předem vedoucími připravení chlapci starší 16ti let. Měli na starosti 4 až 5 dětí a nesli za ně plnou zodpovědnost. Někteří vedoucí - salesiáni - si ze starších chlapců, se kterými jeli na prázdninový tábor, vychovávali vlastní tým asistentů a v podobné sestavě pak absolvovali několik chaloupek.

Příprava vedoucích a asistentů probíhala v průběhu celého roku na tzv. asistentských setkáních, a to formou víkendových pobytů. Na nich je hlavní koordinátor seznamoval s postupem v přípravě chaloupek, s náplní témat a celkovým organizačním zajištěním letních táborů. Přípravu konkrétní chaloupky zajišťoval její vedoucí se svými asistenty včetně kontaktování dětí, které byly vybrány na letní táborový pobyt. Kontakt se většinou navazoval i s jejich rodiči.³⁶

Přínos chaloupek

Je jistě na místě položit si otázku, čím se vyznačovaly chaloupky v porovnání s jinými letními tábory v totalitní době. Odpovědí mohou být slova Jaroslava Vracovského, když ve své knize *Chaloupky* uvádí: „*Chaloupky nebyly jen prázdninové pobyty, kde by šlo o zabavení dětí, ale zajímavé je, že byly dělány s jasným pedagogickým a katechetickým záměrem. A to i přes to, že to bylo často děláno spontánně a nerefrektovaně. Až dnes, při zpětném pohledu, si to můžeme uvědomit. Všem, kdo nějak vytvářeli chaloupkové dílo, šlo o to, aby se s těmi, které měli na starost, skamarádili, přiblížili se k nim a díky tomuto vztahu je mohli poznat, vychovávat a vést k Bohu.*“³⁷

³⁶ VRACOVSKÝ, J., *Chaloupky-salesiánské prázdninové tábory v době totality*, s. 25-35.

³⁷ VRACOVSKÝ, J., *Chaloupky-salesiánské prázdninové tábory v době totality*, s. 113.

3 Letní dětské tábory po roce 1989

Pořádání letních dětských táborů prokázalo ve své dlouholeté historii, že je pro děti velmi přínosné, protože je mimo jiné učí bez dozoru rodičů větší samostatnosti a týmové spolupráci. Po sametové revoluci v listopadu 1989 došlo k částečnému snížení počtu táborů. Krizovými pro organizování letních táborů byly roky 1990 a 1991. Pod vlivem rušení všeho, co připomínalo minulý režim, docházelo k útlumu pořádání letních táborů, a to především těch, které ve svém názvu i programu měly něco společného s pionýrskou organizací a SSM. Celá řada vybudovaných základů pionýrských táborů byla zrušena buď v souvislosti s ukončením činnosti pořádajícího subjektu (ROH, SSM, PS ZŠ aj.), anebo byly na základě restitučních nároků na objekty a pozemky, na nichž se tábor pořádal, předány oprávněným restitucentům.

Více jak čtyřicetiletá historie dětských táborů a tradice ale přispěly k tomu, že se po částečném zklidnění porevoluční politické situace znovu zvyšoval zájem o jejich pořádání. A tak se vedle odpolitizovaného Pionýra a Domů dětí a mládeže zapojily k této tradici v pořádání DT i skauti, sokolové, salesiáni a další organizace s právní subjektivitou. Dětské tábory začaly pořádat i fyzické osoby, především ty, které buď restituovaly některé z objektů pionýrských táborů ROH, anebo je koupily v rámci malé privatizace.

První polovina devadesátých let se tak stala i obdobím dětských táborů, které byly pořádány bez potřebných náležitostí tzv. „černých táborů“. Zpravidla jejich provozovatel - fyzická osoba - s velkým sebevědomím, ale malou zkušeností organizoval tábor, který mu sice komerčně vyhovoval, ale ne vždy přitom věnoval pozornost obecně respektovaným zásadám a zákonným právům dítěte. Bylo bohužel zaznamenáno i několik případů táborů organizovaných „načerno“ osobami s kriminální minulostí, pedofily, ale i různými podnikavci, kterým šlo pouze o zisk.³⁸

Tento nepříznivý trend v pořádání dětských táborů byl v té době řešen MŠMT vydáním vyhlášky č.185/1990 ve znění č.445/92 Sb. o zotavovacích a jiných podobných akcích pro děti a dorost do 18 let.³⁹ Zvýšeným tlakem kontrolních orgánů na provozovatele dětských táborů docházelo postupně ke zlepšování stavu. Svoji úlohu sehrála i konkurence nových provozovatelů, kteří nabízeli nové, pro děti zajímavé a lákavé možnosti prázdninového pobytu. Rodiče navíc s daleko větší pečlivostí začali vybírat tábory, které zajišťovaly kvalitní program a bezpečné zázemí pro jejich děti.

³⁸ Srov. BA, *Tábory*, [online].

³⁹ Srov. BA, *Příručka pro pořádání letních táborů*, [online].

3.1 Rozdělení letních dětských táborů v současnosti

Jelikož je v současné době velká nabídka letních táborů, rodiče se dost těžko orientují v tom, který typ tábora je vhodný pro jejich dítě. Obecně platí, že tzv. bezpečné tábory by měly mít svoji tradici, zkušené a proškolené vedoucí, kvalitní zázemí zajišťující bezpečnost a zdraví dětí a neošizené minimalizací nákladů (což je bohužel časté u komerčních provozovatelů).

Podle zájmu dětí mají rodiče, kteří chtějí poslat své dítě na letní dětský tábor, možnost se rozhodnout pro některý z těchto - po roce 1989 - provozovaných typů táborů:

Veřejné (jako komerční jsou provozovány právnickou či fyzickou osobou)	Tábory občanských sdružení, organizací nebo institucí
<p>Rekreační tábory s obecným zaměřením Tyto tábory mají za cíl zprostředkovat dětem prázdninový zážitek. V současné době je většinou po celou dobu pobytu na táboře provází dobrodružná a napínavá celotáborová hra, sport, bojovky i výpravy za hranice letního tábora. Tento typ táborů, jejichž program je připravován tak, aby tam každé zúčastněné dítě našlo s velkou pravděpodobností svou oblíbenou činnost, je vhodný pro mladší děti a ty, které nejsou zaměřeny na jednu aktivitu. Novou programovou náplní těchto táborů jsou v současné době táborové hry inspirované filmy, fantasy literaturou nebo počítačovými hrami. Je to totiž mnohdy jediný motivační prvek pro děti, které se i o prázdninách jen velmi těžko loučí se svým počítačem.</p>	<p>Tyto s dětmi a mládeží pracují ve volném čase celoročně. Dětské tábory jsou pak vyvrcholením jejich činnosti. Ve svém programu vychází z toho, že účast dítěte na táboře by neměla být pouhou rekreací, ale především by měla výchovně, s pomocí her, soutěží, přírody a kolektivu přispět k rozvoji duševních i tělesných schopností a dovedností dítěte.⁴⁰ Jde o tábory, jejichž provozovatelem jsou skautské, pionýrské, sokolské organizace, či jiné spolky, domy dětí a mládeže, salesiánská střediska mládeže aj. Výhodou těchto táborů je, že se děti vzájemně znají a jedou na tábor s konkrétním, jim blízkým zaměřením. Formy mohou být stejné jako u komerčních táborů.⁴¹</p>
<p>Specializované tábory Jsou zaměřeny na konkrétní činnost, jsou určeny především pro děti s vyhraněným zájmem, které se chtějí této činnosti věnovat i o prázdninách. Mohou to být jak tábory se sportovním zaměřením (cyklistika, vodácké sporty, jízda na koni, míčové hry atd.), tak i výukové (jazykové, hudební, dramatické, počítačové ...).</p>	
<p>Příměstské tábory Jsou provozovány ve městech v zařízeních provozovatele. Děti dochází z domova na tento tábor denně a je pro ně připravován program stejně jako na ostatních typech táborů - sport, tvořivá aktivita, hry, soutěže, ale i celotáborová hra.</p>	

⁴⁰ Srov. FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva*, s. 45-52.

⁴¹ Srov. BEROUŠEK, P., *Rádce pořadatelům a vedoucím dětských táborů jako zotavovacích akcí pro děti*, s. 15-21.

3.2 Provozovatelé letních dětských táborů

Každý dětský tábor má svého provozovatele. Je to nejen právnická osoba, tj. organizační jednotka s právní subjektivitou (různé organizace, instituce, občanská sdružení apod.), ale může to být i fyzická osoba, která v oboru provozování dětských táborů podniká, a to za účelem vytváření zisku. Jako pořadatel tábor připravuje, organizuje, svým jménem provozuje a nese za něj po všech stránkách i odpovědnost.

Provozovatel je obvykle i majitelem rekreačního zařízení nebo tábořiště. Musí zabezpečit veškeré podmínky pro pořádání letního tábora, mezi něž patří:

- připravit hygienicky nezávadný stav objektů či tábořiště, kde se bude dětský tábor konat (v souladu s ustanovením zák. 471/2005 Sb. o ochraně veřejného zdraví a vyhláškou č. 106/2001 Sb. doplněné vyhláškou č. 320/2010 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti);
- zabezpečit rozbor vody, která bude na táboře používána a stanovit způsob nakládání s odpady na táboře;
- jeden měsíc před zahájením tábora ohlásit územně příslušné Krajské hygienické stanici termín a místo konání tábora, počet dětí, které se tábora zúčastní, způsob zabezpečení pitné vody pro tábor a způsob stravování;
- schvalovat rámcový program tábora, zajišťovat výběr pracovníků tábora (hlavního vedoucího, vedoucí, instruktory, zdravotníka, hospodářské pracovníky) a zodpovídat za jejich řádné proškolení;
- schvalovat rozpočet tábora, zajišťovat materiálně-technické zabezpečení tábora a vytvářet táborovým pracovníkům všechny nezbytné podmínky pro jejich práci.⁴²

Povinnosti, které musí provozovatel splnit před zahájením a v průběhu tábora, jsem uvedla proto, že zde po roce 1989 začaly podnikat jako nové subjekty v provozování DT fyzické či právnické osoby s cílem vytvářet touto svojí činností zisk. Bohužel, řada z nich považuje právě zisk za hlavní motiv pro své rozhodnutí podnikat v oblasti zajišťování dětské rekreace. Snaží se při maximálních cenách za pobyt dítěte na táboře minimalizovat náklady obcházením a neplněním povinností stanovených pro provozovatele DT. Provozovat tábor může prakticky každý. Živnostenský zákon č.455/1991 Sb. zařazuje tuto činnost jako volnou živnost, která opravňuje k této činnosti každou svépřávnou a bezúhonnou osobu a nevyžaduje

⁴² Srov. BEROUŠEK, P., *Rádce pořadatelům a vedoucím dětských táborů jako zotavovacích akcí pro děti*, s. 48-59.

přítom prokázání žádné odborné či jiné způsobilosti.⁴³ Po roce 1989 byla velká část táborových základen a tábořišť vybudovaných za totality v rámci malé privatizace či restituce majetku převedena na soukromé osoby, které začaly s takto nabytým majetkem podnikat. Na konci tohoto byznysu jsou ale děti, vypravené důvěřivými rodiči na letní táborovou rekreaci s tím, že o ně bude dobře postaráno, a zatím přijíždí mnohdy na tábor provozovaný ziskuchtivým majitelem.

Kvalitu dětského tábora tedy výrazně ovlivňuje jeho provozovatel, jenž je v současné době vždy limitovaný finančními prostředky, které (podle typu tábora) hradí z větší části nebo zcela rodiče poplatkem za pobyt jejich dítěte na táboře. Na podporu konání dětských táborů poskytuje MŠMT v rámci Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží finanční dotaci nestátním neziskovým organizacím, které pořádají dětské tábory a které splňují podmínku certifikované odborné připravenosti hlavního vedoucího. Organizace a fyzické osoby, které pořádají dětský tábor za účelem zisku, na tuto finanční dotaci MŠMT často nemají nárok. Proto cena za pobyt nemusí být pro hodnocení kvality tábora určující a nejdražší tábor nemusí být tedy nejlepším a pro dítě nejbezpečnějším.*

Současný stav svědčí o tom, že z dob totality je převzato pořádání dětských táborů jako osvědčený a vhodný způsob pro letní prázdninovou aktivitu dětí. Provozovatelem za totality byla ale vždy nějaká socialistická organizace, která měla jak pravidla, tak i finanční limity pro pořádání DT velmi podobná a přesně daná, takže kvalitu tábora a spokojenost dětí na něm ovlivňovali především vedoucí tábora a vedoucí oddílů. Po roce 1989 vstupuje vedle vedoucího tábora, vedoucích oddílů, instruktorů a dalších pracovníků DT i nový činitel, komerční provozovatel, který se na kvalitě tábora podstatně podílí, a přitom jím může být

⁴³ Srov. Živnostenský zákon č.455/1991 Sb., příloha 4, čl. 72.

* S jedním takovým táborem s vysokou cenou za pobyt a špatným materiálním zabezpečením mám osobní zkušenost z dob svého dětství. V roce 2002 jsem byla na stanovém táboře v Čertyni, postaveném na břehu řeky Vltavy pod Dívčím Kamenem. Vedoucí tam pro nás připravovali zajímavý program. Celotáborovou hru a večery plné pohody u táboráku. Přesto si některé děti rodiče předčasně z tábora odvezli a většinu dětí se na táboře nelíbilo a už nikdy na žádný jet nechtěly. Do stanů s podsadou pamatující éru prvních táborů v padesátých letech přšlo, neměli jsme možnost se nikde usušit, v kuchyni v dřevěné boudě se připravovalo nekvalitní jídlo a v malém množství -tak na přežití. Louka, na které byl tábor postaven, se měnila po každém dešti v bahniště atd. Prezentace tohoto tábora na internetu, v té době s nadstandardní cenou za pobyt, byla lákavá. Jak to ale v takových případech bývá -klamná. Kvalitní vedoucí úroveň tábora nezachránili, protože selhal ziskem motivovaný provozovatel.

Podobnou zkušenost s provozovatelem má i dlouholetý táborový vedoucí, autor řady publikací s táborovou tematikou, Mgr. Milan Filouš. Když převzal funkci vedoucího tábora ve Zlenicích a žádal provozovatele (CK Hanka) o zajištění odpovídajících podmínek pro ubytování dětí v souladu s vyhláškou č.106/2001 Sb. § 4 - ubytování, §7 -stravování, dostavila se třetí den po zahájení tábora majitelka CK s novým vedoucím a Mgr. Filoušovi nařídila, aby si sbalil svoje věci a do večera opustil objekt tábora. Tábor pak už k majitelce vstřícným vedoucím pokračoval dále bez nápravy závad.

- jak již bylo uvedeno - prakticky kdokoliv.⁴⁴ Jsem toho názoru, že by se tato oblast podnikání měla právně ošetřit, a to přeřazením z volné do vázané živnosti s přesně stanovenými podmínkami pro udělení licence, pokud by se neuvažovalo o lepší variantě - nepovolit komerční podnikání v této oblasti vůbec. Je tu totiž vždy nebezpečí, že zisk se bude generovat na úkor těch, kteří se nemohou bránit - dětí.

3.3 Vedoucí na táboře

Vedoucím je ten, který se na táboře stará o děti, připravuje pro ně program a také je učí různým táborovým znalostem a dovednostem. Od něho se ale vyžaduje mnohem více. Po dobu pobytu dětí na táboře nahrazuje jejich rodiče a musí proto k dětem přistupovat také z tohoto hlediska. I když jedním z důvodů, proč rodiče posílají své děti na tábor, je snaha, aby se začaly osamostatňovat, nese za ně vedoucí plnou zodpovědnost a nemůže je nechávat bez dozoru.

Práci vedoucího není již dlouhodobě věnována dostatečná pozornost. Samotná pojistka v osobě provozovatele - který vedoucího vybírá a proškoluje - nemusí vždy zajistit, aby vedoucí splňoval alespoň základní požadavky pro jeho složitou a zodpovědnou práci při vedení dětí na táboře. Už proto, že tyto základní požadavky nejsou dostatečně právně ošetřeny, se stávají případy - jak jsem uvedla v předcházející kapitole - že provozovatelé neprovádí kvalitní a zodpovědný výběr vedoucích s dostatečnou praxí i kvalifikací a nezajišťují tak řádnou péči o děti, které na svůj tábor reklamou přilákali. Naštěstí toto postihuje výrazně menší část provozovaných dětských táborů. Většina organizátorů DT i vedoucích vykonává tuto náročnou práci nejen s nadšením, ale také velmi dobře. Plně si uvědomují, že dětské tábory jsou provozovány ku prospěchu dětí a jejich aktivního prožití volného času o prázdninách, a ne kvůli vedoucím.⁴⁵

3.3.1 Hlavní vedoucí

Hlavní vedoucí jako zástupce provozovatele nese plnou zodpovědnost za řádný průběh tábora od jeho začátku až do konce. Zodpovídá jak za děti, tak i za ostatní vedoucí. Většina současných provozovatelů dětských táborů proto také přijala pravidlo, že vedoucí tábora má

⁴⁴ rozhovor s Ing. J. Langerem, dne 26. 9. 2013

⁴⁵ Srov. FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva – 2. díl*, s. 10.

možnost buď osobně vybrat anebo se alespoň vyjádřit k vedoucím, kteří s ním na táboře budou, a nevyhovující vedoucí odmítnout.

Národní institut dětí a mládeže ve vydaných publikacích, které lze považovat jako oficiální vyjádření názoru MŠMT, uvádí, co všechno by měl vedoucí tábora dělat a jaké jeho povinnosti lze odvodit z právních předpisů anebo odborných doporučení.⁴⁶ Mezi jeho základní povinnosti tedy bezpochyby patří:

- společně s provozovatelem stanovit organizační řád tábora, v němž budou vymezena jak základní práva, tak i povinnosti všech osob zúčastněných na táboře
- rozhodovat o programu dětí a aktuálně řešit situace, se kterými se v programu nepočítalo
- dohlížet, jak vedoucí i ostatní táboroví pracovníci plní své povinnosti a při zjištění nedostatků činit opatření k zjednání nápravy.⁴⁷

Při výběru hlavního vedoucího by měl provozovatel tábora hodnotit jeho kvalifikační předpoklady, a to nejen věk, ale také jeho táborové zkušenosti a organizační schopnosti. Pokud ale provozovatelé nezajistí - a to se také stává - aby vedoucí splňoval alespoň tyto minimální požadavky pro výkon složitých úkolů na táboře, pak to často bývá příčinou vážných událostí či táborových neštěstí.*

Pro zvýšení kvality táborů mají úroveň a odborné znalosti vedoucích zásadní význam. Proto také MŠMT vypracovalo program základní odborné přípravy hlavních vedoucích dětských táborů. Osvědčení hlavního vedoucího tábora získá ten, kdo po absolvování kurzu složí zkoušku u akreditovaného školitele schváleného MŠMT.⁴⁸ Je škoda, že tento program musí absolvovat pouze hlavní vedoucí táborů z těch neziskových organizací, které žádají o státní dotaci. Původně navrhovaný (ale v roce 2006 PS neschválený) zákon o práci s dětmi a mládeží předpokládal, že odborná příprava všech pracovníků s dětmi a mládeží bude zavedena jako povinnost.

⁴⁶ Srov. HARMACH, J., a kol., *Tábory a jiné zotavovací akce*, IDM MŠMT, s. 15-16.

⁴⁷ Srov. Občanský zákoník, § 415.

⁴⁸ Srov. BUZKOVÁ, P., *Hlavní vedoucí dětských táborů*, [online].

* Jako varující příklad - tentokrát se šťastným zakončením- může sloužit dětský stanový tábor ve Vlčkově v roce 2001, kdy nezkušený dvacetiletý vedoucí tábora vyhlásil pro děti noční orientační hru. Spolu s ostatními vedoucími rozvezli v autech děti po okolí a postupně je za tmy vysazovali s tím, aby se s využitím svých orientačních schopností vrátily zpět do tábora. Poslední vyděšené, dezorientované a uplakané dítě se policistům z OO Hluboká nad Vltavou podařilo najít a vrátit zpět na tábor až dlouho po půlnoci (viz záznam OO Policie ČR Hluboká nad Vltavou).

3.3.2 Oddílový vedoucí

Musí být starší osmnácti let a způsobilý pro tuto práci. Před nástupem na tábor by se měl seznámit s hlavním vedoucím, táborovým řádem, tradicemi tábora a aktivně se zúčastnit přípravy programu.

Na táboře je podřízen hlavnímu vedoucímu. Své povinnosti po nástupu na tábor musí vykonávat téměř nepřetržitě 24 hodin denně, kdy zodpovídá za svěřený oddíl i za jeho programovou, zotavovací i výchovnou činnost. Jeho práva a povinnosti vycházejí jak z pedagogických a výchovných základů, tak i ze zákonů a vyhlášek, které se týkají práce s dětmi. V souladu s táborovým řádem organizuje program a činnost oddílu a přitom musí mít neustále na zřeteli věkové a individuální zvláštnosti dětí. Za všech okolností musí dodržovat bezpečnostní směrnice pro práci s dětmi. Protože ale nejde jen o tzv. hlídání dětí, tak k této práci potřebuje mít oddílový vedoucí i určité základní vlastnosti, dovednosti, znalosti a pedagogické schopnosti.⁴⁹

„Jelikož neexistuje žádná právní úprava, je třeba vycházet z obecného předpokladu, že vedoucí v momentě vyslovení souhlasu s tím, že tuto funkci bude po určitou dobu na určitém místě či místech vykonávat, přebírá téměř absolutní zodpovědnost za jemu svěřené děti, a to bez ohledu na to, že rodiče nesvěřili děti přímo jemu, ale provozovateli tábora.“⁵⁰ Mnoholetá tradice v organizování dětských táborů u nás vygenerovala - jak se ve všech publikacích s touto tematikou uvádí - i povinnosti vedoucích jako obecně závaznou normu pro jejich činnost. V současné táborové praxi to představuje pracovněprávní, obchodněprávní a občanskoprávní odpovědnost vedoucího, i když jasné vymezení jeho právního statutu, práv, povinností a dalších otázek souvisejících s prací vedoucího legislativně ošetřeny nejsou.

Mezi kvalitní tábory se zkušenými vedoucími tradičně patří tábory pořádané Domy dětí a mládeže, Pionýrem, občanskými sdruženími, Salesiánskými středisky mládeže i různými sportovními kluby, tj. především těmi, které pracují s dětmi v jejich volném čase v průběhu celého roku. I přes konkurenci a množství nabídek dobrých a bezpečných táborů speciálního i všeobecného zaměření se zaplňují dětmi i komerční tábory se špatnou kvalitou, kde jediným kvalifikačním předpokladem pro jejich vedoucí je věk osmnáct let. To je také jeden z důvodů, proč MŠMT doporučuje rodičům, aby pečlivě zvažovali, komu své dítě na tábor svěří a varuje před neseriózními pořadateli.⁵¹

⁴⁹ Srov. BEZCHLEBA, B., *Oddílový vedoucí dětského tábora*, s. 8.

⁵⁰ FILOUŠ, M., *Tábor a právo*, s. 17.

⁵¹ Srov. BA, *Sdělení MŠMT k pořádání dětských táborů*, [online].

Rozdíl v kvalitě mezi dětskými tábory pořádanými v současné době je poměrně velký. Hodnocení vedoucích vyjádřené v anketních odpovědích ukazuje, že v řadě oblastí jsou současné tábory svým materiálním vybavením a úrovní připravenosti vedoucích na nižší úrovni, než jak tomu bylo v době totality (viz Příloha II). Omezené možnosti výběru kvalitních vedoucích jsou důsledkem i toho, že dřívější praxe, kdy byli bez problémů na celé týdny letních prázdnin uvolňováni pracovníci jako táboroví vedoucí, dnes už neplatí. Poskytování pracovního volna pro vedoucí na táboře je sice řešeno vyhláškou MF č.18/1991 Sb., kdy se jejich činnost považuje za jiný úkon veřejného zájmu a zaměstnavatel jim poskytne pracovní volno v nezbytně nutném rozsahu, ovšem ale jenom pokud mu v tom nebrání vážné provozní důvody. Navíc musí takto uvolňovaný pracovník splňovat podmínku, že nejméně jeden rok před uvolněním pracoval soustavně a bezplatně s dětmi nebo mládeží.⁵² Na komerční dětské tábory pořádané různými cestovními kanceláři nebo fyzickými osobami, které většinou hledají vedoucí krátce před zahájením tábora, tak mnoho těch kvalitnějších vedoucích s praxí z práce s dětmi nezbyvá a berou se proto všichni, kdo projeví zájem. Hrozí tak zvýšené nebezpečí, že se na tyto tábory dostanou jako vedoucí lidé, kteří k dětem nepatří, a teprve jejich činnost na táboře odhalí - bohužel mnohdy už pozdě - jejich neschopnost.

Povinnosti vedoucího nejsou zakotveny v žádném právním předpisu a vychází zejména z občanského zákoníku. Pokud si své povinnosti plní a nenastane žádný problém, je všechno v pořádku. Pokud ale dítě utrpí např. úraz, pak se na vedoucího hledí jako na viníka a je na něm, jak se obhájí. Často je v této souvislosti pokládána otázka, kde začínají a případně končí povinnosti vedoucího, které jsou odvozované od mnoha zákonů a vyhlášek, ale nejsou samostatně právně ošetřené. Odpovědí dle mého je stav, do kterého se vedoucí příchodem dětí na tábor dostává, a to, že se stává náhradním rodičem. Z tohoto stavu vychází i to, co smí, co nesmí a především co musí. Musí se starat o jemu svěřené děti tak jako řádný a zodpovědný rodič. Je otázka, jestli lze tento přístup od nezkušeného osmnáctiletého vedoucího očekávat.⁵³

Práce vedoucích na táboře s téměř 24 hodinovou pracovní dobou rozhodně nepatří k činnostem, které by byly náležitě finančně ohodnoceny. Nebylo tomu tak za totality a není tomu tak ani v současné době. Proč se přesto řada vedoucích každoročně vrací na „svůj“ tábor a přebírá na sebe zodpovědnost za prázdninami kázeňsky uvolněné děti, připravuje jim program a vede je po celou dobu trvání tábora? Snad nejlepší odpovědí může být vyjádření

⁵² Srov. JOUZA, L., *Jak je to s uvolňováním na letní tábory?*, [online].

⁵³ Srov. FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva*, s. 28.

vedoucích dětského tábora v Borovanech (DT OS Borůvkovany), které na tuto otázku odpověděli následovně:

Karel Jeníček- hlavní vedoucí na 1.turnusu (na táboře 22x):

„... rád organizuji zábavu dětem a učím je nové dovednosti.“

Eva Wehrberová- oddílová vedoucí (na táboře 5x):

„...mám ráda děti, přírodu a táborový život.“

Romana Mičánová- oddílová vedoucí (na táboře 3x):

„...mám ráda děti a skvělou partu na táboře.“

Štefan Lexa- oddílový vedoucí (na táboře 7x):

„Tábor mám rád pro jeho atmosféru.“

Josef Polívka- oddílový vedoucí (na táboře 20x):

„Na táboře mám rád děti, přírodu a táborový život plný smíchu a písniček.“

Mgr.Barbora Koldová- hlavní vedoucí 2.turnusu (na táboře 8x):

„Mám ráda život v přírodě, baví mě vymýšlet hry pro děti, mám ráda táborovou atmosféru“.

Petra Hudíková- oddílová vedoucí (na táboře 5x):

„Na táboře je vždy skvělá parta, krásná příroda, báječné děti.“

Ing.Lucie Čížková- oddílová vedoucí (na táboře 7x):

„Mám moc ráda pobyt v přírodě, skvělou partu na táboře a hry s dětmi“.

PhDr. Lenka Vlčková- oddílová vedoucí (na táboře 6x):

„Mám ráda zábavu a ráda ji připravuji pro děti.“

Kateřina Horčíková- oddílová vedoucí (na táboře 3x):

„Pro neopakovatelnou atmosféru a odměnu v podobě rozzářených dětských očí.“

Drahomír Čadek- oddílový vedoucí (na táboře 5x):

„Protože ta atmosféra se nedá jinde zažít.“

Simona Riedlová- oddílová vedoucí (na táboře 6x):

„Na tábory jezdím odmala, baví mě práce s dětmi.“⁵⁴

Výběr vedoucích je jedním z nejdůležitějších úkolů při přípravě letního tábora. Oddílové vedoucí je proto dobré vybírat přednostně z těch zájemců, o kterých je známo, že ve svém volném čase pracují s dětmi a zodpovědně se o ně starají. Největší úspěch mají tábory, které složení vedoucích stabilizují a vychovávají si vedoucí z vlastních řad (účastník na táboře

⁵⁴ Srov. BA, *Profily vedoucích*, [online].

v dětském věku - praktikant - oddílový vedoucí). Velkou výhodou tedy je, pokud oddílový vedoucí jako dítě jezdil na tábory a táborové znalosti (jako např. orientace v přírodě, uzlování, rozdělování ohně a další) alespoň v základě zvládal. To ale neznamená, že z těch, co nemají žádné zkušenosti, ale chtějí s dětmi zodpovědně na táboře pracovat, nemohou být dobří oddíloví vedoucí. „Hlavně musí chtít dávat a radši nepočítat, že se mu jeho chuť a snaha vrátí a že „něco“ dostane“.⁵⁵

3.4 Program na táboře

Program na táboře je připravován s cílem zajistit maximální spokojenost všech dětí na táboře. Tábor je především o zábavě, přírodě, koupání a soutěžích. Snahou vedoucích je připravit pro děti co nejzajímavější a nejpestřejší program. U dobrého tábora začíná organizace a příprava programu několik měsíců před letními prázdninami a spolupracují na něm jak provozovatel, tak i vedoucí a ostatní táboroví pracovníci.

Při tvorbě programu tábora - pokud není organizátorem sdružení či organizace, která pracuje s dětmi celoročně - je nutné vycházet nejen z počtu dětí, jejich věkové skladby, složení oddílů, ale i z počtu a zkušeností oddílových vedoucích. Tomuto uspořádání se pak činnost na táboře přizpůsobuje.

Táborový program zpravidla obsahuje (viz Příloha II):

- celotáborovou hru
- hry a soutěže
- činnost v oddílech
- diferencovanou zájmovou činnost a ruční práce
- vycházky a výlety.

Po roce 1989 se v programu u většiny dětských táborů obnovila praxe z dob skautských táborů, a to organizování celotáborové hry. Tematická celotáborová hra je v současné době již tradičním základem programu letních dětských táborů. Od ní se odvíjí i celková táborová atmosféra (středověká, pohádková, pirátská, cestování za pokladem či vesmírem...). Důležité je přinést do her originalitu, nabídnout dětem dobrodružství, napětí a akci. Přitom je vždy potřebné využít dětskou dovednost a inteligenci a celou hru připravit a vést s cílem zaujmout a co nejvíce pobavit. Celotáborová hra má ale dle mého plnit i několik dalších úkolů

⁵⁵ BEZCHLEBA, B., *Oddílový vedoucí dětského tábora*, s. 8.

- probudit v dětech přirozenou soutěživost, prohloubit kolegiální vztahy starších vůči mladším a naopak, naučit týmové hře, zapojit nejen svaly, ale i myšlení a především nastartovat soutěžního ducha v průběhu celého tábora.

Mezi specializovanými tábory patří k nejoblíbenějším ty s menší kapacitou. Na internetových stránkách jsou stále ve větším počtu nabízena místa na tábory se zvláštním zaměřením. Chlapce lákají nejvíce tzv. adrenalinové tábory, kde se hraje paintbal, airsoft apod. Dívky zase dávají přednost pobytu na táboře, kde se nabízí jízda na koních, nebo tábory zaměřené na tanec či modeling. Velké popularity se v posledních letech dostává táborům uměleckým, kde děti hrají na hudební nástroje nebo jsou zaměřené na herectví a divadlo.⁵⁶

3.5 Výběr tábora a příprava dětí na tábor v rodinách

Letní tábory mají u nás obrovskou tradici a jejich nabídka co do zaměření jejich náplně programu se po roce 1989 podstatně rozšířila. Vedle táborů pořádaných dětskými organizacemi, které pracují s dětmi celoročně, jsou zde tábory úzce zaměřené na určitou činnost anebo také rekreační všeobecné dětské tábory, jejichž cílem je zprostředkovat dětem co nejlepší prázdninový zážitek.

Rodiče, kteří uvažují o prázdninovém pobytu svého dítěte na letním táboře, tak často řadu měsíců před prázdninami řeší problém, podle jakých kritérií vybrat nejvhodnější dětský tábor. Jednodušší to mají rodiče, jejichž dítě v průběhu roku navštěvuje některé z mimoškolních zařízení pro volnočasové aktivity, které také většinou letní tábory pořádají. K této problematice se také vyjadřuje MŠMT ve svém sdělení, kde uvádí: „Podle poznatků MŠMT je většina táborů na dobré úrovni a o její účastníky je odpovídajícím způsobem postaráno. Nelze zde proto uvádět doporučení, která organizace dělá lepší či méně povedené tábory. Doporučujeme však vzít v úvahu, že mnohaleté zkušenosti a odborná připravenost pracovníků domů dětí a mládeže vytváří reálné předpoklady pro kvalitní tábory. Rovněž tak mnohá občanská sdružení s letitou tradicí a kolektivy zkušených a proškolených vedoucích pořádají tábory na velmi dobré úrovni“.⁵⁷

⁵⁶ Srov. MACH, J., deník Právo z 22. 2. 2014.

⁵⁷ BA, Sdělení MŠMT k pořádání dětských táborů, [online].

3.5.1 Kritéria pro výběr tábora

Pokud se rodičům nepodaří zajistit místo na bezpečném táboře s pořadatelem, kterého uvádí ve svém sdělení MŠMT, měli by velice pečlivě zjišťovat údaje o táboře, na který své dítě pošlou. Jde především o tábory, které jsou inzerovány jako rekreační, všeobecné, veřejné a jejichž provozovatelem je buď fyzická osoba, nebo např. cestovní kancelář. MŠMT rodičům radí, než se rozhodnou pro některý tábor tohoto typu, že je dobré se: „...*předem seznámit s organizátorem tábora a požádat ho o podrobné informace v místě jeho konání, zdravotním a hygienickým zabezpečení, kvalifikací vedoucích, o ubytování a stravování, programu a dalších věcech, které s táborem souvisí. Seriózní pořadatel má takové informace před začátkem tábora připraveny a rád je jak účastníkům a jejich zákonným zástupcům předá.*“⁵⁸

Nabídka táborů je dnes velká; je možné vybrat tábory v budovách, ve stanech či srubech, týdenní, dvoutýdenní nebo třítydenní. Rovněž počet organizátorů a provozovatelů se výrazně zvýšil. Proto je také pro rodiče mnohdy obtížné se v tomto množství nabídek orientovat a vybrat pro své dítě ten správný tábor.

3.5.2 Příprava dětí v rodinách

Pokud se rodiče rozhodnou, že své dítě pošlou na letní tábor a zejména pokud je to pro dítě první tábor, na který má jet, pak by měli především objektivně zhodnotit, zda je na pobyt na něm připraveno a zda jde pro něho o vhodnou formu jeho prázdninových aktivit. Většina dětí zvládne tábor už v 6-7 letech. Záleží ale na tom, jak je dítě v rodině vedeno k samostatnosti, zda se umí o sebe postarat, má vžitě zásady v dodržování základních hygienických návyků, jak reaguje na cizí kolektiv a zda mu nečiní velké potíže řídit se požadavky dospělých. Pokud s tímto nemá problémy, pak lze očekávat, že se bude na tábor nejen těšit, ale že se s nadšením zapojí i do všech táborových aktivit a přinese si z prožitých dní na táboře spousty zážitků i cenných zkušeností pro další život. To jsou také závěry dětské psycholožky Kateřiny Beerové, která k tomu uvádí, že pokud již z popisu táborové činnosti vyzařuje atraktivita a různorodost programu, pak půjde zřejmě o kvalitní tábor a jako lékař doporučuje všem rodičům, aby se nebáli své dítě na takový tábor poslat.⁵⁹

⁵⁸ BA, *Sdělení MŠMT k pořádání dětských táborů*, [online].

⁵⁹ Srov. SOKOLOVÁ, D., *Letní tábory mohou být lepší než čas strávený u babiček, tvrdí psycholožka*, [online].

4 Legislativa

Jak jsem již ve své práci uvedla, neexistuje v současné době žádný ucelený právní předpis, který by upravoval podmínky pro pořádání letních dětských táborů.

Pokusů, jak komplexně upravit zákonem práci s dětmi a mládeží v jejich volném čase, bylo několik. Nakonec byl po několika letech projednávání usnesením vlády č. 895 ze dne 12. září 2001 schválen věcný záměr “Zákona o podpoře práce s dětmi a mládeží“. MŠMT mělo do 30. 4. 2002 předložit vládě k projednání paragrafové znění tohoto zákona. Předložený návrh zákona se ale nepodařilo dovést do legislativní podoby, a tak byl v roce 2006 odložen a na žádném jiném návrhu speciálního zákona regulujícího volnočasovou práci s dětmi se dle dostupných informací nepracuje.⁶⁰

Vypracovat zákon, který by stanovil celý rozsah povinností a práv těm, kteří se věnují organizování dětských táborů, je komplikované. Nechce-li zákonodárce utlumit dosud masivní i prospěšné pořádání dětských táborů stanovením jednoznačných kritérií pro odbornou způsobilost vedoucích a ostatních táborevých pracovníků, dostává se zřejmě v současné době - při pokusech něco v legislativě vytvořit - do bludného kruhu. Ukazují se dva základní okruhy nevyřešených problémů. První se týká vedoucích. Na tábor jezdí jako vedoucí nejen profesionálové, ale ve valné většině i dobrovolníci, z nichž někteří pracují s dětmi celoročně a jiní pouze nahodile (tj. pouze po dobu trvání tábora). Pokud by se stanovily na všechny činnosti s dětmi paušálně tytéž nároky (školení, praxe), velká část vedoucích jezdicích v současné době na tábory by podmínky zřejmě nesplňovala. Druhý okruh se týká komerčních provozovatelů táborů, kteří péči o děti nabízejí jako placenou službu, aniž by k této činnosti (konají-li ji jednorázově) potřebovali jakékoliv povolení správního orgánu a ani se jim nestanovují žádné podmínky pro jejich konání (kromě závazného plnění zákonů a vyhlášek uvedených v další části práce).

Na pořádání letních dětských táborů se v současné době vztahují tyto obecně závazné předpisy:

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví
§ 8 – definice zotavovací akce, věk účastníků, povinnosti pořádající osoby
§ 10 – podmínky účasti fyzických osob činných při zotavovací akci

⁶⁰ Srov. FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva*, s. 55-61.

Vyhláška MZ č. 106/2001 Sb. o hygienických požadavcích na zotavovacích akcích pro děti (novelizovaná vyhláškou 148/2004 Sb.)
§ 3 – prostorové podmínky na dětských táborech
§ 4 – ubytování, vybavení a úklid
§ 7 - stravování
§ 8 - režim dne

Další zákony související s pořádáním tábora:

Vyhláška č. 137/2004 Sb. o hygienických požadavcích na stravovací služby
Zákon č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání
Zákon č. 289/1995 Sb. o lesích
Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny
Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. ÚMLUVA o právech dítěte
Vyhláška MŠMT č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání
Vyhláška MŠMT č. 108/2005 Sb. o školských výchovných a ubytovacích zařízeních

Jak jsem již několikrát ve své práci uváděla, vedoucí na táboře vstupuje do postavení rodiče; opora v zákoně však chybí. Proto nelze jinak, než dát za pravdu Mgr. M. Filoušovi, který ve své publikaci k této problematice uvádí, že práce vedoucího však k neprospěchu jich samých, rodičů, dětí a společnosti zůstává na pokraji či za hranicí zákona.⁶¹

⁶¹ Srov. FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva*, s. 4-5.

Závěr

Dětské letní tábory mají u nás více jak šedesátiletou tradici. Při studiu charakteristických rysů táborů v různých obdobích (a to jak v době totality, tak v době po roce 1989) jsem nacházela jak shodné a na sebe navazující zásady v přípravě a provozování dětských táborů, tak i odlišné přístupy.

V obou sledovaných obdobích lze nalézt tábory kvalitní i méně kvalitní, stejně jako výborné a obětavé, ale i méně schopné vedoucí. Organizování dětských táborů se v našich podmínkách osvědčilo jako jedna z velmi dobrých forem naplně prázdninových dní, a to nejen proto, že se děti na něm naučí něco nového, prožijí aktivně část prázdnin v přírodě, ale také proto, že zde dostávají šanci jednat za sebe, samostatně, bez rodičů. Navíc dobré letní tábory nabízejí dětem dostatek pohybu v přírodě, takže i zdravotní přínos takto strávených prázdnin je nepopíratelný. To je zřejmě také důvod, proč pořádání dětských táborů, jejichž rozmach začal pod silným ideologickým tlakem v padesátých letech minulého století a byly v období krátce po roce 1989 chápány jako relikvie minulého režimu, neskončilo. Zcela správně se ale v dnešní době upustilo od pořádání velkých táborů. Menší tábory s rozmanitou programovou nabídkou dávají daleko větší možnost rodičům najít tábor se zaměřením, který vyhovuje zájmům jejich dítěte.

V průběhu přípravy podkladů pro svou práci jsem se setkala s řadou osob, které v době totality nebo po roce 1989 pracovaly jako vedoucí na táboře. Položíme-li jim otázku, proč každoročně přijíždějí na tábor v tak rizikové funkci, jakou je vedoucí, zcela určitě jejich nejčastější odpovědí bude to, že mají rádi nejen táborovou atmosféru, ale především děti. Největší odměnou pro ně je to, když si děti z tábora odvázejí hezké vzpomínky. To jsem si sama uvědomila ve chvíli, kdy mi jeden bývalý dlouholetý vedoucí tábora - dnes již důchodce - ukázal dopis, ve kterém Alenka vzpomíná na své vedoucí na táboře. Ten dopis je starý šedesát let a pořád má pro něho hodnotu odměny za jeho práci na táboře (viz příloha XI).

Další zkvalitňování úrovně dětských táborů bude i v budoucnu záležet nejen na provozovateli, vedoucích a rodičích, kteří dítě na jimi vybraný a pro něho vhodný tábor připravují, ale i na odpovědných orgánech státní správy a politicích, aby vytvořili odpovídající právní rámec pro jejich provozování. Jsou to totiž především vedoucí, pracující prakticky v průběhu celého tábora bez jakéhokoliv většího odpočinku, kteří by si zasloužili právní úpravu.

Seznam zkratk

CK	Cestovní kancelář
ČNR	Česká národní rada
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSM	Československý svaz mládeže
DDM	Dům dětí a mládeže
DPM	Dům pionýrů a mládeže
KOR	Krajská odborová rada
KSČ	Komunistická strana Československa
MěÚ	Městský úřad
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
NF	Národní fronta
OO	Obvodní oddělení
PS	Pionýrská skupina
PT	Pionýrský tábor
ROH	Revoluční odborové hnutí
SSM	Socialistický svaz mládeže
SVAZARM	Svaz pro spolupráci s armádou
ZO	Základní organizace

Seznam použitých zdrojů

BEROUŠEK, P., *Rádce pořadatelům a vedoucím dětských táborů jako zotavovacích akcí pro děti*, Praha, 2005, ISBN: 80-868-46-05-9.

BEZCHLEBA, B., *Oddílový vedoucí dětského tábora*, Brno, 2013, ISBN: 978-80-87447-27-7.

ČMOLÍK, O. a kol., *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*, Praha, 1979.

FILOUŠ, M., *Vedoucí na táboře z pohledu práva*, Brno, 2006, ISBN 80-86994-12-0.

HARMACH, J., a kol., *Tábory a jiné zotavovací akce*, Praha, 2004, IDM MŠMT.

HUBÁČEK, M., *Skautská stezka pro nováčky*, nakl. Javor, 1992, ISBN: 80-900948-4-8.

PECKA, J., *Občanská společnost 1067-1970*, Praha, 1995.

PEROUTKOVÁ K., *Karel Herbst*, portál Praha, 2008, ISBN:978-80-7367-457-1.

MACH, J., deník Právo z 22.2.20014.

VRACOVSKÝ, J., *Chaloupky-salesiánské prázdninové tábory v době totality*, portál Praha, 2002, ISBN: 80-7178-705-1.

ZACHARIÁŠ, J., *Soudní proces s tzv. ilegálním ústředím Junáka*, Praha, 2005.

Vyhláška ÚRO a MF o poskytování prostředků a uhrazování nákladů na činnost ROH, předpis č.122/1960 Sb., Díl III.

Živnostenský zákon č.455/1991 Sb., příloha 4.

Internetové zdroje

Historie skautingu [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné na WWW: <<http://nakolisku.net/historie-skautingu>>.

Co je to skauting [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>>.

Historie Pionýrského hnutí [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.dobrodruzstvi.info/history/do-r-1990>>.

Tábor Artěk. Pionýrská legenda socialismu znovu oživila [online]. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na WWW: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/skolstvi/tabor-artek-pionyrska-legenda-socialismu-znovu-ozivla_77102.html#.UuE9tPuLqt8>.

Jaká byla situace uvnitř Pionýra? [online]. [cit. 2013-10-02]. Dostupné na WWW: http://www.pionyr.cz/index.php?page=inc&inc=lide/predchudci_sturma.html#coseudalo.

Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949 – 1990 [online]. [cit. 2013-10-02]. Dostupné na WWW: http://pionyr.cz/tisk/mozaika_brezen_2008.pdf.

Prázdniny za komančů díl třetí - Sen o pionýrském táboře [online]. [cit. 2013-10-14]. Dostupné na WWW: <http://mochova.bigblogger.lidovky.cz/c/95039/Prazdniny-za-komancu-dil-treti-Sen-o-pionyrskem-tabore.html>.

Co se mi vybaví, když se řekne slovo tábor [online]. [cit. 2013-11-05]. Dostupné na WWW: <http://crdm.cz/wp-content/uploads/arch4-2001.pdf>.

Tábor Velké Pacifické [online]. [cit. 2013-11-05]. Dostupné na WWW: <http://crdm.cz/wp-content/uploads/arch4-2001.pdf>.

Zákon České národní rady o školských zařízeních [online]. [cit. 2013-11-12]. Dostupné na WWW: <http://www.esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?CP=1978s076&DR=SB>.

Tábory [online]. [cit. 2013-11-18]. Dostupné na WWW: <http://www.dobrytabor.cz>.

Příručka pro pořádání letních táborů [online]. [cit. 2013-12-04]. Dostupné na WWW: <http://oddilak.sdeluje.cz/8-prirucka-pro-poradani-letnich-taboru.html>.

Hlavní vedoucí dětských táborů [online]. [cit. 2013-12-04]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/mladez/hlavni-vedouci-detskych-taboru>.

Sdělení MŠMT k pořádání dětských táborů [online]. [cit. 2013-12-10]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.msmt.cz/HTM/JTSdeleniMSMT.htm>.

Jak je to s uvolňováním na letní tábory? [online]. [cit. 2013-12-12]. Dostupné na WWW: <http://finance.idnes.cz/jak-je-to-s-uvolnovanim-na-letni-tabory-dyr-podnikani.aspx?c=1999M140Z01E>.

Profily vedoucích [online]. [cit. 2014-01-03]. Dostupné na WWW: <http://www.borovany.cz/index.php?page=profil-sample-2>.

Jak vybrat letní tábor? [online]. [cit. 2014-01-07]. Dostupné na WWW: <http://www.dobry-tabor.cz/2008/03/jak-vybrat-dobr-tbor.html>.

Letní tábory mohou být lepší než čas strávený u babiček, tvrdí psycholožka
[online]. [cit. 2014-01-07]. Dostupné na WWW:

<<http://www.novinky.cz/zena/deti/203863-letni-tabory-mohou-byt-lepsi-nez-cas-straveny-u-babicek-tvrdi-psycholozka.html>>.

Seznam příloh

- Příloha I - Metodika zpracování a vyhodnocování dotazníku
- Příloha II - Grafické znázornění odpovědí z výzkumu
- Příloha III - Dotazník A
- Příloha IV - Dotazník B
- Příloha V - Pionýrský oddíl, Netolice, červenec 1959
- Příloha VI - Zahajování dne na táboře vztyčováním státní vlajky, Husinec, 1960
- Příloha VII - Ranní nástup tábora, Jankov u Choustníka, 1959
- Příloha VIII - 6. oddíl při rozsvičce, Husinec, 1960
- Příloha IX - Táborový nástup, Husinec, 1960
- Příloha X - Vedoucí a zaměstnanci pionýrského tábora, Štěkeň, 1961
- Příloha XI - Dopis vedoucímu od Alenky, 1960
- Příloha XII - Chatky na letním dětském táboře v Borovanech
- Příloha XIII - Letní dětský tábor Studánka, u Aše, 2011
- Příloha XIV - Letní dětský taneční tábor, Horní Stropnice, 2013
- Příloha XV - Letní příměstský tábor s vědeckou a technickou tematikou, Ostrava, 2014
- Příloha XVI - Rybářský tábor, Jičín
- Příloha XVII – Letní dětský tábor v Prachaticích

Přílohy

Příloha I – Metodika empirického šetření

1. Cíl šetření

Při přípravě a shromáždování podkladů k mé bakalářské práci na téma „Letní tábory totality a dneška z pohledu vedoucího“ jsem pro získání vlastní ucelené představy o tématu zvolila (vedle čerpání potřebných materiálů z dostupné literatury) i možnost získání poznatků od vedoucích, kteří se organizováním a vedením dětských kolektivů na DT zabývali. Kromě osobních rozhovorů jsem využila i dotazníkového šetření. Oslovila jsem proto dostupný vzorek vedoucích dětských táborů s tím, aby mi prostřednictvím dotazníku sdělili své poznatky k této problematice.

Pro dotazník jsem volila metodu uzavřených i otevřených otázek a formulovala jsem je tak, aby nezaváděly důvod pro anonymitu respondentů. Přitom jsem zjistila (byť subjektivní) poznatky o úrovni DT a přípravě jejich vedoucích ve sledovaných obdobích, a to v následujících okruzích:

- příprava vedoucích na práci s dětmi na DT (ot. č. 1,2)
- zapojení vedoucích DT do volnočasových aktivit nebo pedagogické práce s dětmi v průběhu roku (ot. č. 3)
- hodnocení dětských táborů ve sledovaných obdobích (ot. č. 12,11)
- materiální zabezpečení DT (ot. č. 4)
- připravenost dětí na pobyt v DT (ot. č. 5,6)
- aktivity a program na DT (ot. č. 7)
- vliv DT na duševní a fyzický rozvoj dítěte (ot. č. 10)
- zájem dětí o pobyt v DT (ot. č. 9)
- porovnání kvality DT v obou sledovaných obdobích (tj. před a po r. 1989), (ot. č. 15,16,17)

V závorce za jednotlivými cíli ankety jsou uvedena čísla otázek v dotazníku.

2. Metoda zpracování a vyhodnocování dotazníku

V průběhu letních měsíců v r. 2013 jsem na několika DT (DT Jaromeř, DT Jankov, Selesiánské středisko mládeže) získala kromě osobních poznatků z činnosti na táboře i převážnou část seznamu vedoucích DT, kteří buď jsou, anebo byli vedoucími na dětských táborech. Ty jsem pak

požádala o vyplnění dotazníku. Zpět jsem obdržela 90% vyplněných dotazníků, které jsem dále zpracovala tak, aby je bylo možné použít pro „indukční“ vyhodnocení úrovně dětských táborů ve sledovaných obdobích. Zpracované výstupy ve formě grafů a tabulek jsem zařadila do příloh mé bakalářské práce.

3. Statistické vyhodnocení

počet vydaných dotazníků: **80**

počet vrácených vyplněných dotazníků: **72**

úspěšnost zapojení: **90%**

Složení respondentů (podle období, ve kterém pracovali jako vedoucí na DT):

do r. 1989: **15**

po r. 1989: **32**

v obou obdobích: **25**

Při mé žádosti o aktivní zapojení do dotazníkové ankety jsem se setkala v převážné většině s vedoucími, kteří mají vřelý vztah ke své práci na dětských táborech. Přesvědčili mě o tom, že ti, kteří věnují svůj volný čas práci s dětmi na DT, jsou až na výjimky lidé, kteří mají hluboký zájem o výchovu a zdravý růst mladé generace a zasluhují si jak společenské uznání, tak i odpovídající finanční ocenění.

Ve své práci jsem využila především zkušeností tří dlouhodobých vedoucích, a to: Mgr. M. Jaroše, který jako učitel v 60. letech a později jako ředitel gymnázia vedl pionýrské tábory až do roku 1983 a poskytl mi řadu cenných informací o táborech z té doby. Dalším z těch, kteří mi byli nápomocni při hledání podkladů pro mou práci, byl Mgr. J. Dušek, který jako učitel a později i ředitel Jihočeského divadla se věnoval dětem v době prázdnin a vedl dětské tábory ROH v 60. letech. J. Langer, který jako příslušník československé armády vedl v 80. letech PS při ZŠ v Dubném mimo své zaměstnání a organizoval pionýrské tábory jak do roku 1989, tak dětské tábory po roce 1989, mi poskytl informace především o změnách, které po tomto roce nastaly. Při tom využíval zkušeností jako člen krajské rady Pionýra. Se všemi výše jmenovanými jsem vedla rozhovor, jehož základem byly otázky z dotazníku. Velmi ochotně mi sdělili své další poznatky a zkušenosti z vedení dětských táborů.

Abstrakt

DOBEŠOVÁ, A. *Letní tábory totality a dneška z pohledu vedoucího*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Richard Macků.

Práce se zabývá organizací letních dětských táborů před rokem 1989 a po něm, a to z pohledu vedoucího. Sleduje historii dětského táboření ve světě a v bývalém Československu jako aktivního způsobu využívání volného času dětí o prázdninách. Hodnocení letních dětských táborů v obou obdobích vychází ze zkušeností a poznatků vedoucích, kteří na táborech pracovali. Po roce 1989 je hlavní pozornost v práci věnována postavení provozovatelů a vedoucích dětských táborů, a to především z pohledu práva a dále zákonům a směrnicích souvisejících s pořádáním táborů.

Klíčová slova: letní dětský tábor, vedoucí tábora, vedoucí oddílu, provozovatel, tábory ROH, skautské tábory, dětská rekreace, volný čas, celotáborová hra, legislativa

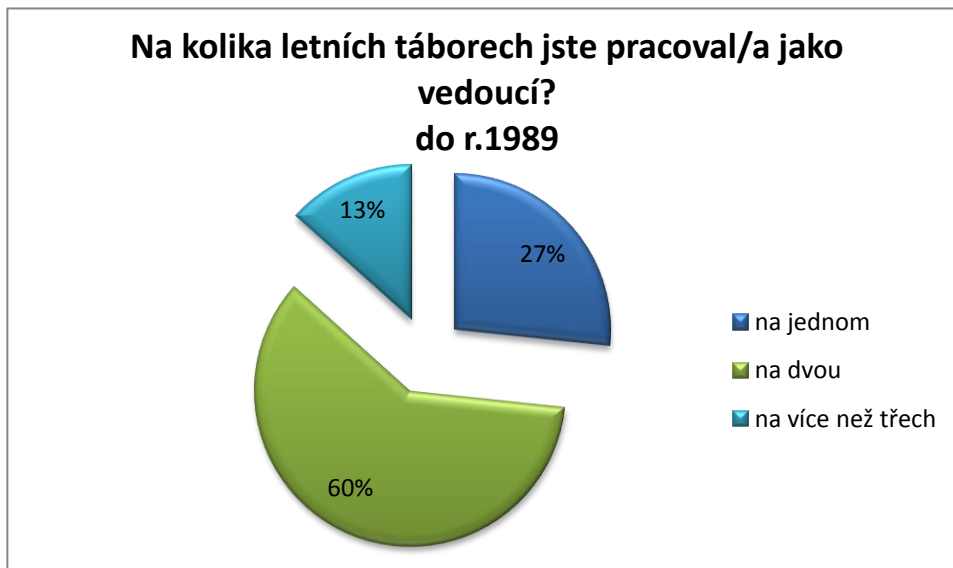
Abstract

Summer camps of totality and today. Instructor view.

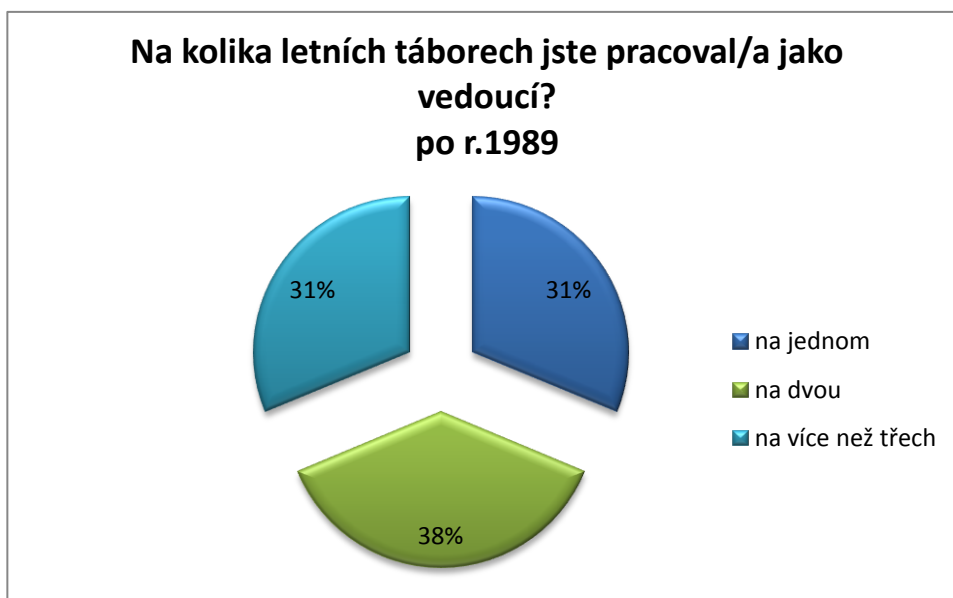
This research work is dealing with summer camps for children organization before and after year 1989 from a camp head point of view. It tracks history of children camping in the world and former Czechoslovakia as active form of using kids free time during holidays. Reviews of summer camps for children is result of summer camps heads personal experience. After the year 1989 is the most attention aimed to position of operators and camp heads, mostly from legislative point of view and influence of laws and directions to their work.

Key words: summer camp, camp director, camp head, troop head, operator, ROH camps, scout camp, children recreation, free time, all-camp game, legislative

Příloha II - Grafické znázornění odpovědí z výzkumu

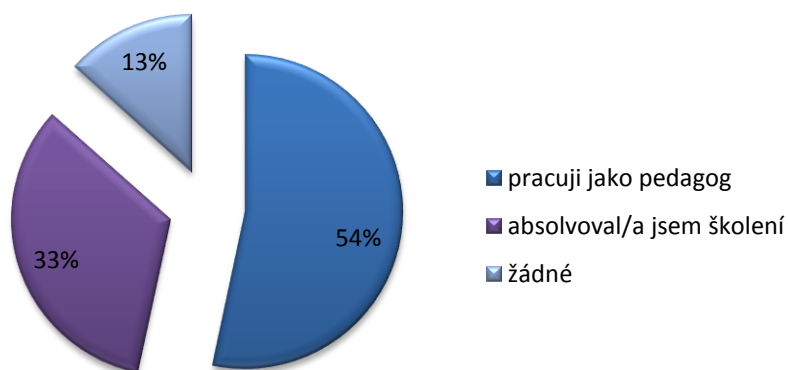

graf č.1a

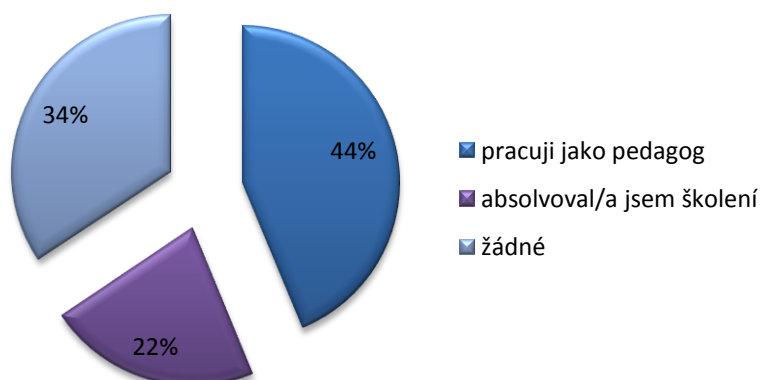
graf č.1b

**Jak jste se na funkci vedoucího na táboře
připravoval/a?
do r.1989**

graf č.2a

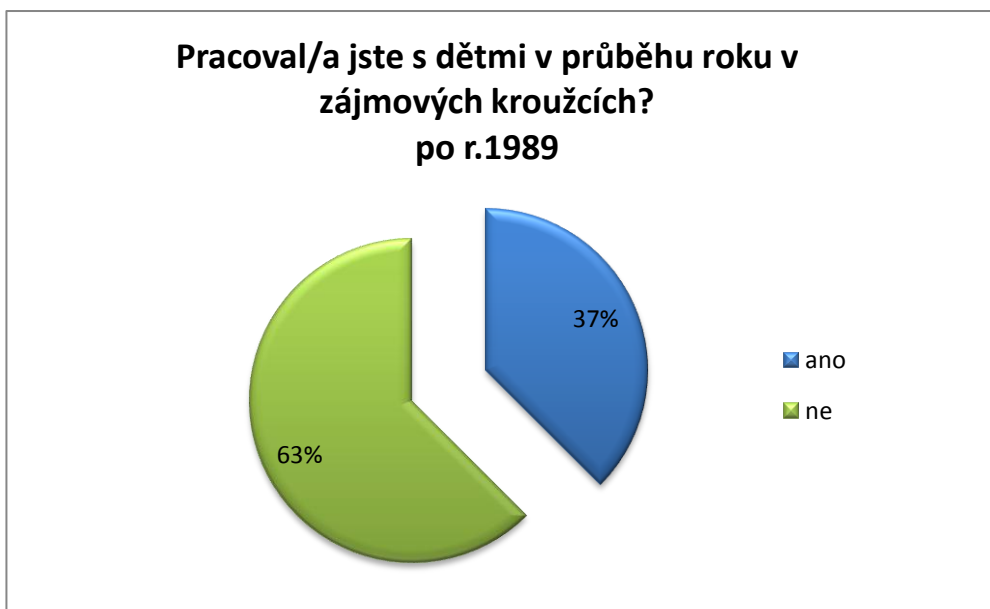
**Jak jste se na funkci vedoucího na táboře
připravoval/a?
po r.1989**

graf č.2b

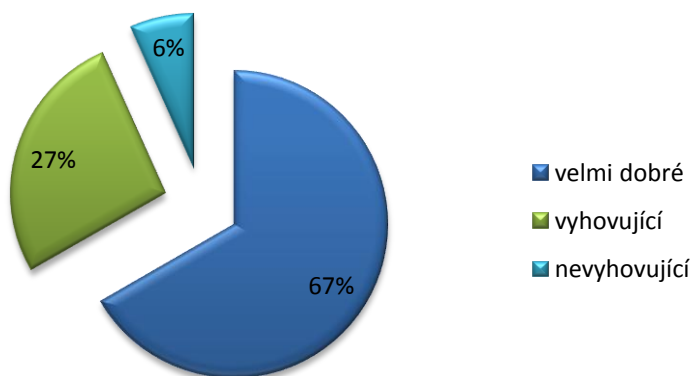

graf č.3a

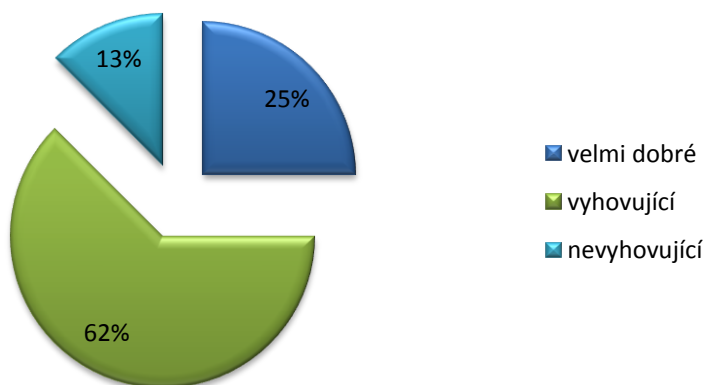
graf č.3b

**Jaké podle Vás bylo materiální zabezpečení
tábora v době Vašeho působení?
do r. 1989**

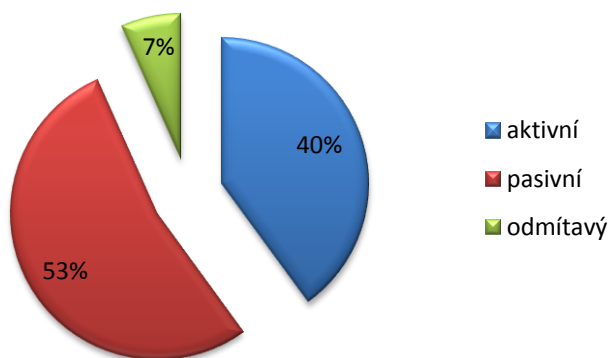
graf č.4a

**Jaké podle Vás bylo materiální zabezpečení
tábora v době Vašeho působení?
po r. 1989**

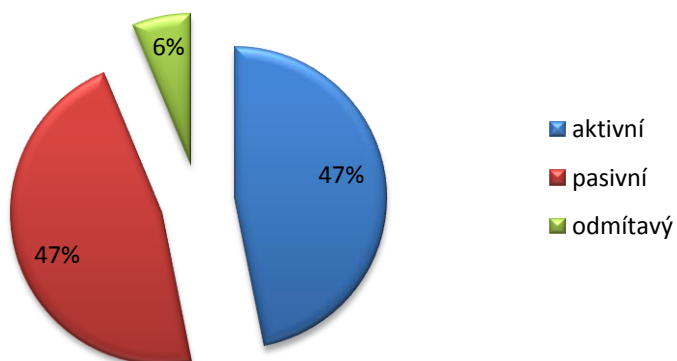
graf č.4b

**Jaký byl přístup dětí k činnostem, které jste s nimi na tábore prováděl/a?
do r.1989**

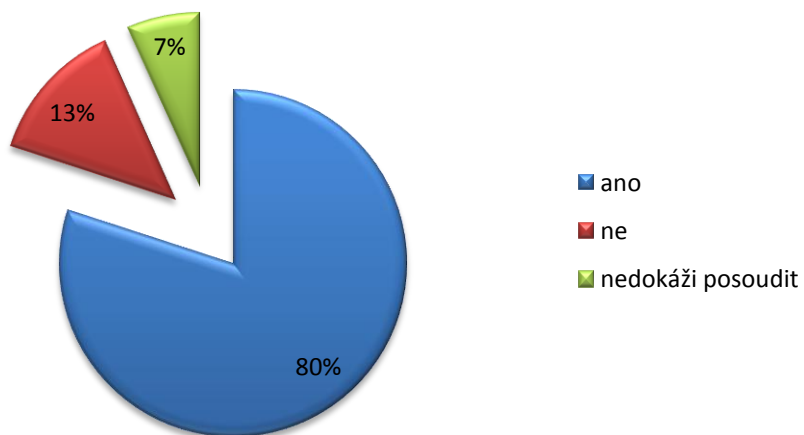
graf č.5a

**Jaký byl přístup dětí k činnostem, které jste s nimi na tábore prováděl/a?
po r.1989**

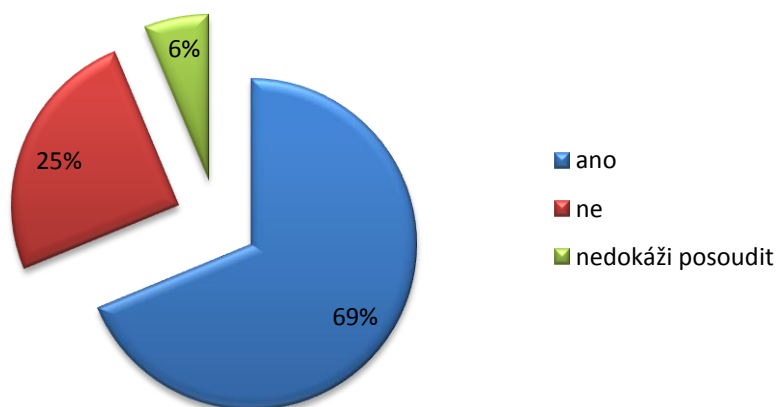
graf č.5b

**Byl podle Vás dětský tábor pro děti v jejich dalším životě přínosem?
do r.1989**

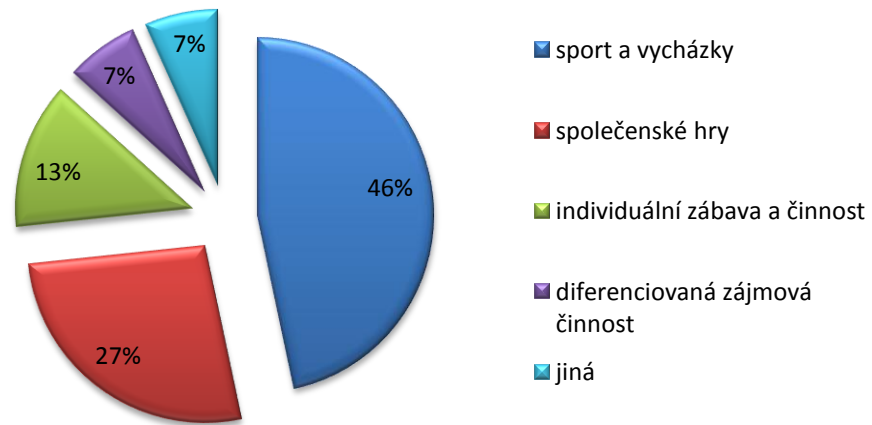
graf č.6a

**Byl podle Vás dětský tábor pro děti v jejich dalším životě přínosem?
po r.1989**

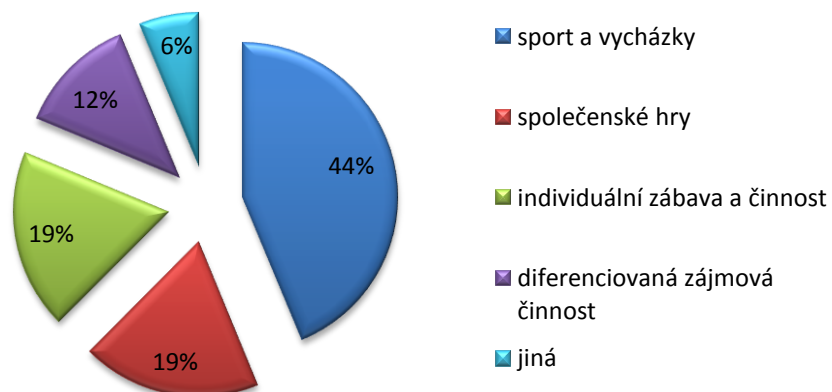
graf č.6b

Jaké aktivity jste ve své praxi vedoucího na dětském táboře uplatňoval/a? do 1989

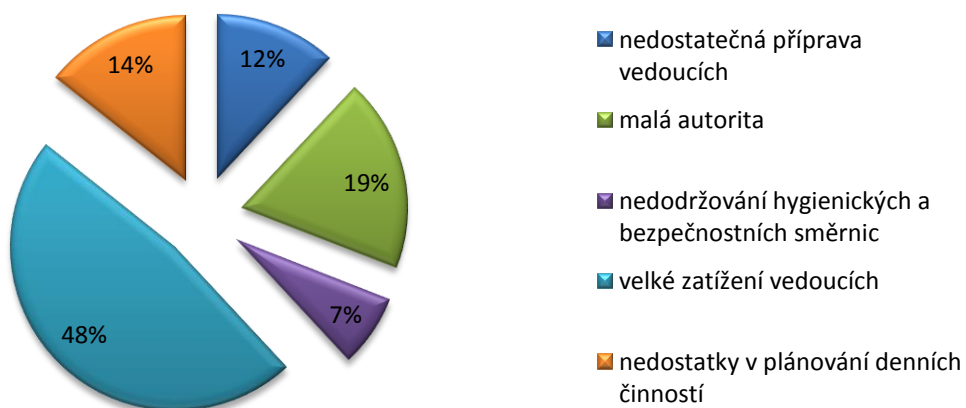
graf č.7a

Jaké aktivity jste ve své praxi vedoucího na dětském táboře uplatňoval/a? po 1989

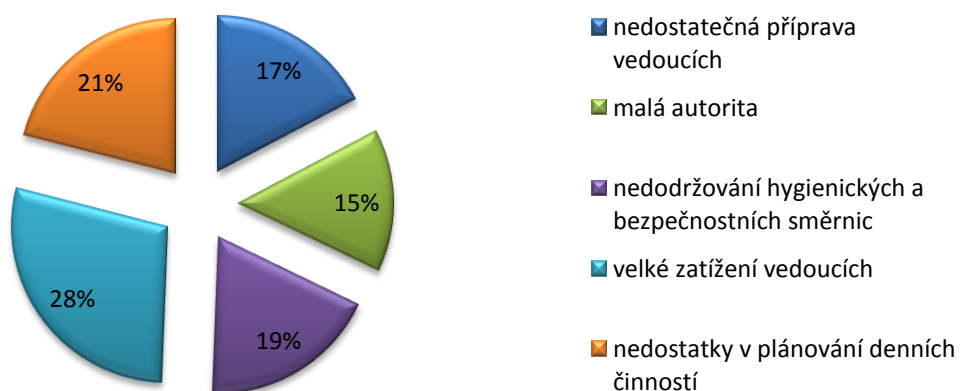
graf č.7b

V čem jste spatřoval/a nedostatky, které se na táborech ve výchovné práci vedoucích vyskytly? do.r.1989

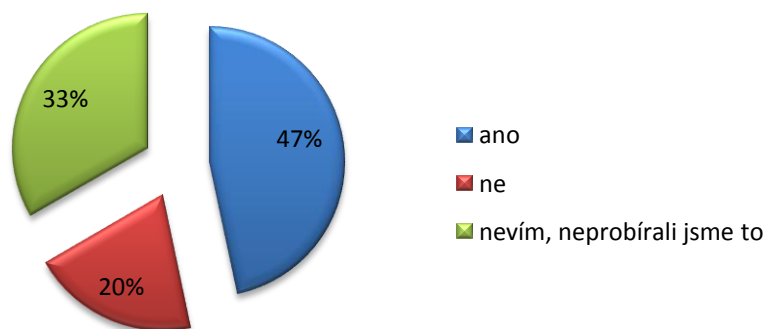
graf č.8a

V čem jste spatřoval/a nedostatky, které se na táborech ve výchovné práci vedoucích vyskytly? po.r.1989

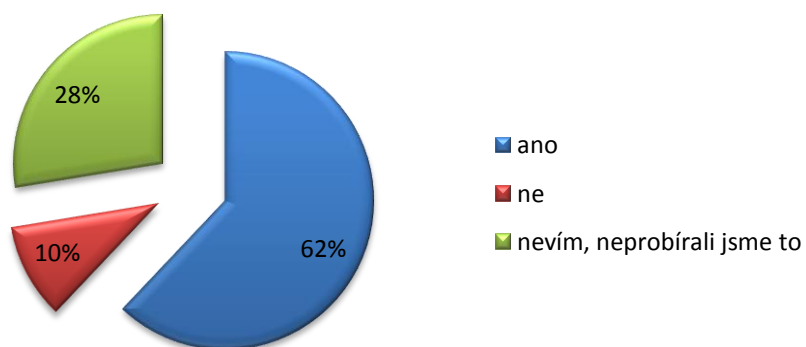
graf č.8b

**Projevovaly děti, které jste měl/a jako vedoucí na
dětském táboře na starosti, zájem zúčastnit se
tábora i příští rok?
do r.1989**

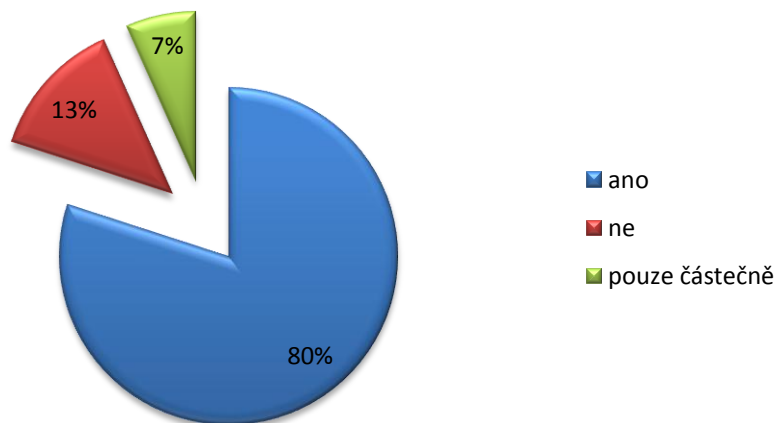
graf č.9a

**Projevovaly děti, které jste měl/a jako vedoucí na
dětském táboře na starosti, zájem zúčastnit se
tábora i příští rok?
po r.1989**

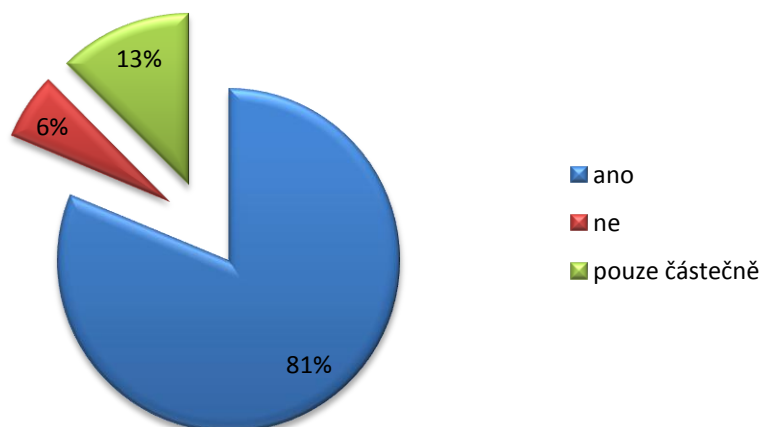
graf č.9b

Mají dětské tábory, dle Vašich zkušeností, význam pro rozvoj dítěte? do r.1989

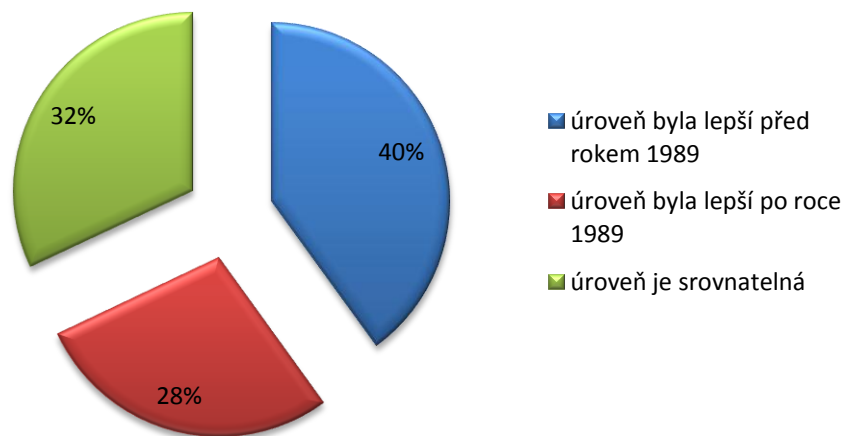
graf č. 10a

Mají dětské tábory, dle Vašich zkušeností, význam pro rozvoj dítěte? po r.1989

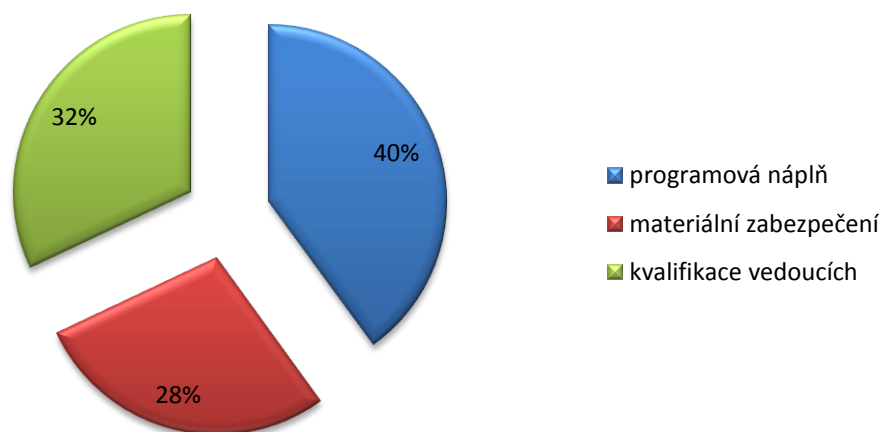
graf č.10b

Jak hodnotíte pionýrské tábory před rokem 1989?

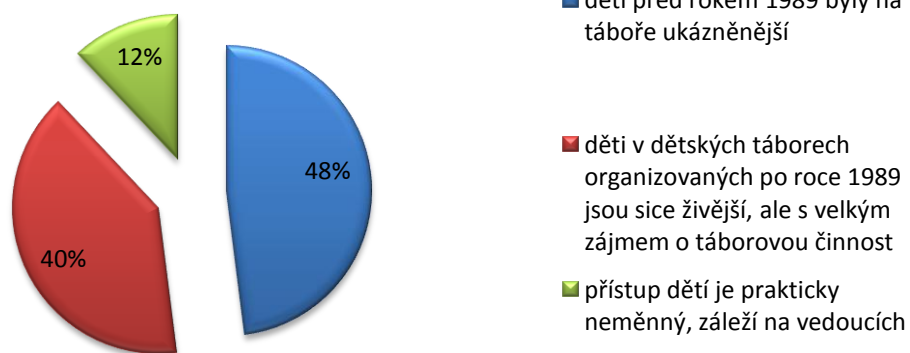
graf č.11

Podle jakých kritérií hodnotíte úroveň tábora?

graf.č.12

Jak hodnotíte přístup dětí na táboře k táborové činnosti a plnění táborového řádu?

graf č.13

Příloha III – Dotazník A

Vážení respondenti,

jmenuji se Aneta Dobešová a jsem studentkou Teologické fakulty v Českých Budějovicích. Provádím výzkum pro svou bakalářskou práci, a proto bych Vás ráda požádala o vyplnění tohoto anonymního dotazníku. Vaše odpovědi budou zpracovány a poslouží pouze jako podklad k mé bakalářské práci. Dotazník zahrnuje celkem 14 otázek. U otázek s možností volby prosím zaškrtněte tu možnost, která odpovídá skutečnosti, popř. se přibližuje Vašemu názoru. U vybraných otázek, upřesněte svou odpověď, u otevřených otázek (nutno napsat odpověď vlastními slovy) stručně napište Váš názor či postoj. Děkuji Vám za Váš čas.

Dotazník A

Ve kterém období jste jako vedoucí dětského tábora pracoval/a?

do roku 1989

po roce 1989

1. Na kolika letních táborech jste pracoval/a jako vedoucí

na jednom

na dvou

na více než třech

2. Jak jste se funkci vedoucího na táboře připravoval/a?

pracuji jako pedagog

absolvoval jsem školení

žádné

3. Pracoval jste s dětmi v průběhu roku v zájmových kroužcích?

ano

ne

4. Jaké podle Vás bylo materiální zabezpečení tábora v době vašeho působení na táboře?

velmi dobré

vyhovující

nevhovující

5. Jaký byl přístup dětí k činnostem, které jste s nimi na táboře prováděl/a?

aktivní

pasivní

odmítavý

6. Byl podle Vás dětský tábor pro děti v jejich dalším životě přínosem?

- ano ne nedokáži posoudit

7. Jaké aktivity jste ve své praxi vedoucího na dětském táboře uplatňoval?

- sport a vycházky
 společenské hry
 individuální zábava a činnost
 diferenciovaná zájmová činnost
 jiné:

8. V čem jste spatřoval/a nedostatky, které se na táboře ve výchovné práci vedoucích vyskytly?

- nedostatečná příprava vedoucích
 malá autorita a přílišná benevolence k nekázní dětí
 nedodržování bezpečnostních a hygienických směrnic pro činnost na dětských táborech
 velké zatížení vedoucích
 nedostatky v plánování denních činností na táboře a nedodržování denního řádu tábora
 jiné:

9. Projevovaly děti, které jste měl jako vedoucí na dětském táboře na starosti, zájem zúčastnit se tábora i příští rok?

- ano ne nevím, neprobírali jsme to

10. Mají dětské tábory, dle Vašich zkušeností, význam pro rozvoj dítěte?

ano

ne

pouze částečně

11. Která činnost a aktivity, by se měly dle Vás na dětském táboře, především vést?
(Ohodnoťte jedním bodem nejméně, pěti body nejvíce. Možno použít jedno číslo
vícekrát.)

pohybová aktivita, sport

kulturní a zájmová činnost

soutěže a společenské hry

individuální činnost, dle zájmu dětí

poznávací činnost okolí tábora

ruční práce

jiné:

12. Považujete svou práci vedoucího na letním dětském táboře za přínosnou?

Ano, protože

Ne, protože

13. Máte zájem i nadále jako vedoucí na táboře pracovat?

ano

ne

proč:

14. Považujete za vhodné, aby se dětského tábora alespoň jednou za život zúčastnilo každé dítě ve věku 6-15 let?

ano

ne

Příloha IV – Dotazník B

Vážení respondenti,

jmenuji se Aneta Dobešová a jsem studentkou Teologické fakulty v Českých Budějovicích. Provádím výzkum pro svou bakalářskou práci, a proto bych Vás ráda požádala o vyplnění tohoto anonymního dotazníku. Vaše odpovědi budou zpracovány a poslouží pouze jako podklad k mé bakalářské práci. Dotazník zahrnuje celkem 17 otázek. U otázek s možností volby prosím zaškrtněte tu možnost, která odpovídá skutečnosti, popř. se přibližuje Vašemu názoru. U vybraných otázek, upřesněte svou odpověď, u otevřených otázek (nutno napsat odpověď vlastními slovy) stručně napište Váš názor či postoj. Děkuji Vám za Váš čas.

Dotazník B

1. Na kolika letních táborech jste pracoval/a jako vedoucí?

do r.1989: na jednom na dvou na více než třech
po r.1989: na jednom na dvou na více než třech

2. Jak jste se na funkci vedoucího připravoval/a?

jsem pedagog do.r.1989 po r.1989
absolvoval/a jsem školení do r. 1989 po.r.1989
nepřipravoval do.r.1989 po. r. 1989

3. Pracoval/a jste s dětmi v průběhu roku v zájmových kroužcích?

do r.1989: ano ne
po r.1989: ano ne

4. Jaké bylo materiální zabezpečení tábora v době Vašeho působení na táboře?

do r.1989	po r.1989	
☐	☐	velmi dobré
☐	☐	vyhovující
☐	☐	nevyhovující

5. Jaký byl přístup dětí k činnostem, které jste s nimi na táboře prováděl/a

do r.1989

po r.1989

aktivní

pasivní

odmítavý

6. Byl podle Vás dětský tábor pro děti v jejich dalším životě přínosem?

ano

ne

nedokáži posoudit

7. Jaké aktivity jste ve své práci vedoucího na dětském táboře uplatňoval/a?

do r.1989

po r.1989

sport a vycházky

společenské hry

individuální zábava a činnost

diferencovaná zájmová činnost

jiné

8. V čem jste spatřoval/a nedostatky, které se na táboře ve výchovné práci vedoucího vyskytly?

do r. 1989

po.r.1989

nedostatečná příprava vedoucích

malá autorita a přehlížení nekázně dětí

nedodržování bezpečnostních a hygienických směrnic pro činnost na dětských táborech

velké zatížení vedoucích

nedostatky v plánování denních činností na táboře a nedodržování denního řádu tábora

jiné

9. Projevovaly děti, které jste měl/a jako vedoucí na táboře na starosti, zájem zúčastnit se tábora i příští rok?

- ano ne nevím, neprobírali jsme to

10. Mají dětské tábory, dle Vašich zkušeností, význam pro rozvoj dítěte?

- ano ne pouze částečně

11. Které činnosti a aktivity by se měly na dětském táboře především vést?

- pohybová aktivity, sport
 kulturní zájmová činnost
 soutěže a společenské hry
 individuální činnost dle zájmu dětí
 poznávací činnost okolí tábora, turistika
 ruční práce
 jiné

12. Považujete svou práci vedoucího na letním dětském táboře za přínosnou?

- Ano, protože

- Ne, protože

13. Máte zájem i nadále jako vedoucí na táboře pracovat?

- ano

- ne

proč:

14. Považujete za vhodné, aby se dětského tábora alespoň jednou za život zúčastnilo každé dítě ve věku 6-15 let?

- ano ne

15. Jak hodnotíte pionýrské tábory před rokem 1989 a letní dětské tábory po roce 1989?

- úroveň byla lepší před rokem 1989
 úroveň byla lepší po roce 1989
 úroveň je srovnatelná

16. Podle jakých kritérií hodnotíte úroveň tábora?

- programová náplň
 materiální zabezpečení
 kvalifikace vedoucích

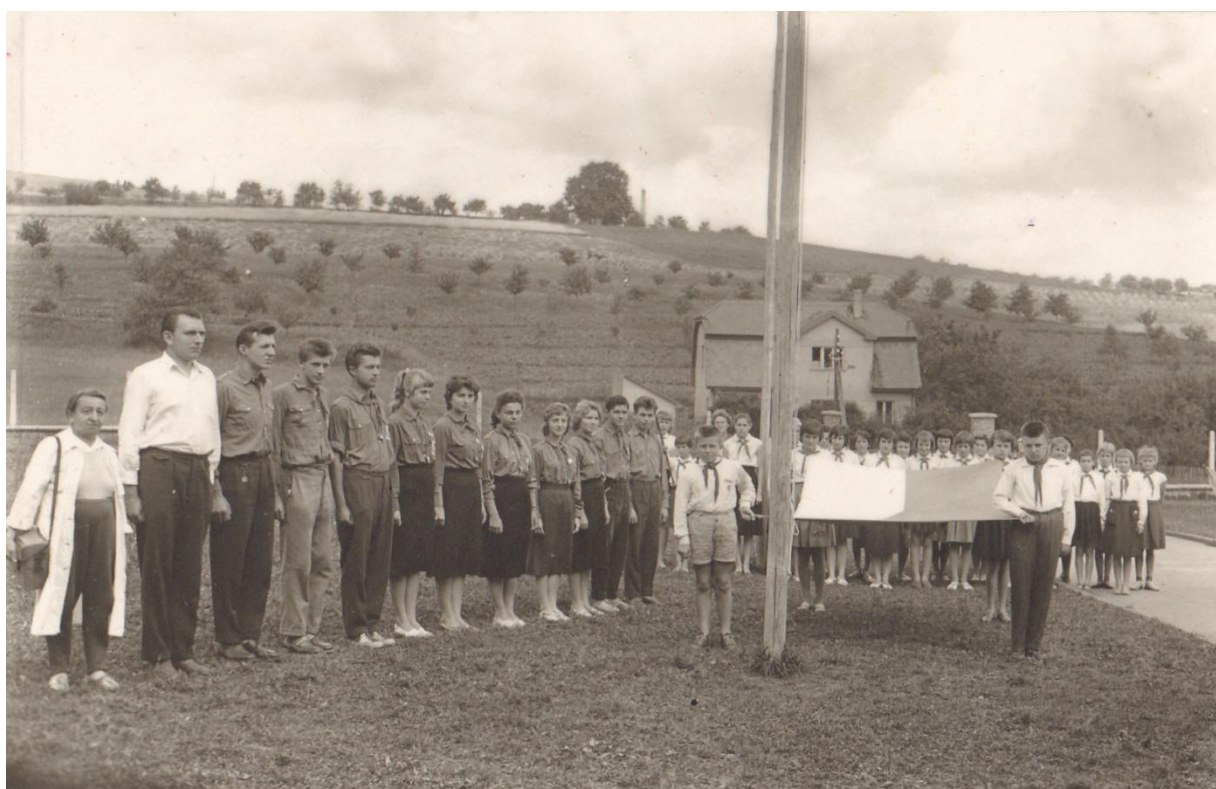
17. Jak hodnotíte přístup dětí na táboře k táborové činnosti a plnění táborového řádu?

- děti před rokem 1989 byly na táboře ukázněnější
 děti v dětských táborech organizovaných po roce 1989 jsou sice živější, ale s velkým zájmem o táborovou činnost
 přístup dětí je prakticky neměnný, záleží na vedoucích
 jiné:

Příloha V – Pionýrský oddíl, Netolice, červenec 1959

Příloha VI – Zahajování dne na táboře vztyčováním státní vlajky, Husinec, 1960

Příloha VII – Ranní nástup tábora, Jankov u Choustníka, 1959

Příloha VIII – 6. oddíl při rozcvičce, Husinec, 1960

Příloha IX – Táborový nástup, Husinec, 1960

Příloha X – Vedoucí a zaměstnanci pionýrského tábora, Štěkeň, 1961

Milý soudruhů vedoucí!
Už jsem dama. Chodím
se koupat, jezdím na
kole. Je tu krásné pro-
časi, dneska moc krás-
né není prosto budu
dama. Já vzpomínám
na Vás u na pionýrský
tábor. Už musím končit.
Nashledanou
Alenka.

Příloha XII – Chatky na táboře v Borovanech

Příloha XIII – Letní dětský tábor Studánka, u Aše, 2011

Příloha XIV – Letní dětský taneční tábor, Horní Stropnice, 2013

Příloha XV – Letní příměstský tábor s vědeckou a technickou tematikou, Ostrava, 2014

Příloha XVI – Rybářský tábor, Jičín

Příloha XVII – Letní dětský tábor v Prachaticích

